

foto. A.Klimkowski

odkrywaj **SĄDECKIE** i naszych **słowackich** sąsiadów

ZABYTKI, MUZEA, SKANSENY

ODHAĽUJ SANDECKO A NAŠICH SLOVENSKÝCH SUSEDOV
PAMIATKY, MÚZEÁ, SKANZENY

DISCOVER NOWY SĄCZ REGION AND OUR SLOVAK NEIGHBOURS
MONUMENTS, MUSEUMS, OPEN-AIR MUSEUMS

s deckie

POWIAT NOWOSĄDECKI

Położenie: południowo-wschodnia część województwa małopolskiego, od południa granica ze Słowacją

Gminy - 16: Chętniec, Gródek nad Dunajcem, Grybów, Kamionka, Korzenna, Łabowa, Łącko, Łososina Dolna, Nawojowa, Podegrodzie, Ryto, Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna-Zdrój, Stary Sącz i miasto Grybów

Powierzchnia: 1 550 km² (tj. 0,49% powierzchni kraju), z czego większość zajmują tereny górskie i wyżynne

Ludność: ok. 200 tys. mieszkańców, stanowi to 0,5% mieszkańców Polski

Rzeki, zbiorniki wodne: rzeki – Dunajec, Poprad, Kamienica, Jezioro Rożnowskie

Pasma górskie: Beskid Sądecki, Beskid Niski, Beskid Wyspowy

NOWOSĄDECKÝ OKRES

Položa: južno-východná časť Malopoľského vojvodstva, na juhu susedí so Slovenskom

16 obcí: Chętniec, Gródek nad Dunajcom, Grybów, Kamionka, Korzenna, Łabowa, Łącko, Łososina Dolna, Nawojowa, Podegrodzie, Ryto, Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna-Zdrój, Stary Sącz a mesto Grybów

Rozloha: 1 550 km² (tj. 0,49% povrchu štátu), väčšinu povrchu tvoria horské územia a vysočiny

Počet obyvateľov: cca. 200 tys. - čo je 0,5% počtu obyvateľov Poľska

Rieky, vodné nádrže: Dunajec, Poprad, Kamienica, Jezero Rożnowské

Horské pásma: Beskydy Sądecké, Beskydy Nízke, Beskydy Wyspove

THE NOWY SĄCZ COUNTY

Location: the south-eastern part of the Małopolska Region, it borders on the Slovak Republic in the south.

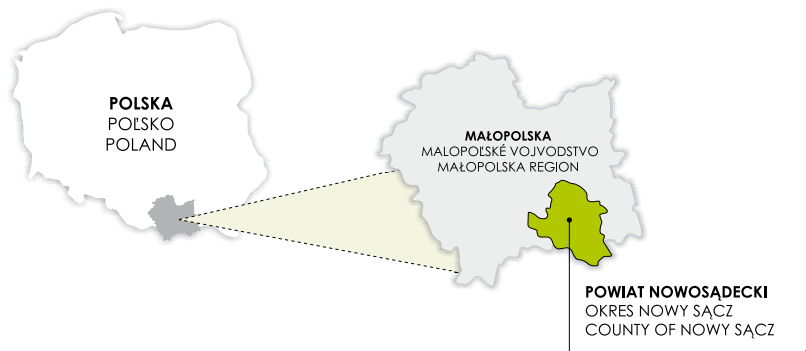
Administrative districts include - 16: Chętniec, Gródek nad Dunajcem, Grybów, Kamionka, Korzenna, Łabowa, Łącko, Łososina Dolna, Nawojowa, Podegrodzie, Ryto, Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna-Zdrój, Stary Sącz and the city of Grybów

Area: 1 550 km² (i.e. 0.49% of the country's area), most of which consists in mountain and upland areas

Population: around 200,000 inhabitants, which is 0.5% inhabitants of Poland

Rivers, water bodies: rivers – Dunajec, Poprad, Kamienica, the Rożnowskie lake

Mountain ranges: Beskid Sądecki, Beskid Niski, Beskid Wyspowy

*P*ogranicze polsko-słowackie jest miejscem szczególnym i niepowtarzalnym. Przez stulecia przetaczały się tędy wiatry historii, pozostawiając po sobie świadectwa kultury ludów i narodów różnych stron Europy. Tędy ponad tysiąc lat temu ciągnął szlak kupiecki z południa kontynentu nad Bałtyk. Każdy czuł się tu u siebie i w swoim domu. Świadectwem tej bogatej przeszłości Sądecczyzny i północnej Słowacji są znajdujące się tutaj zabytki. Niezwykłe świątynie różnych chrześcijańskich wyznań, wiekowe warownie obronne, dwory i pałace – to historia Środkowej Europy w pigułce. Warto zobaczyć przynajmniej część z tych miejsc i obiektów. Poznać i poczuć niezwykłość tej krainy pogranicza szarpanej w ciągu stuleci przez mniejsze lub większe najazdy zbrojne. Trzeba zobaczyć to, co dzieło mieszkających tu ludzi i doświadczyć tego, co ich łączy w różnorodności, co spaja tę niezwykłą ponadnarodową wspólnotę. Zabytki są niemymi świadkami minionych stuleci, świadectwem niezwykłego ducha mieszkańców regionu, którzy zawsze pozostawali wierni ojcowiznie, świadectwem ponadnarodowej łączności polsko-słowackiego pogranicza, wspólnoty bohaterów i legend.

Zapraszam na Sądecczyznę!

Jan Golonka
Starosta Nowosądecki

Poľsko-slovenské pohraničie je zvláštnym a jedinečným miestom. Po celé stáročia sa tu preháňali vetry histórie a zanechali za sebou svedectvo kultúry národov a národov z rôznych kútov Európy. Tadiaľ sa pred viac ako tisíc rokmi tiahla obchodná cesta z juhu kontinentu k Baltskému moru. Každý sa tu cítil ako doma. Svedectvom bohatej minulosti Sadeccyzny a severného Slovenska sú pamiatky, ktoré sa tu nachádzajú. Nezvyčajné chrámy rôznych kresťanských náboženstiev, staré obranné pevnosti, zámky a paláce – to je v kocke história strednej Európy. Stojí za to vidieť aspoň niektoré z týchto miest a objektov. Poznať a precítiť nezvyklosť tohto pohraničného územia zničeného v priebehu stáročí menšími alebo väčšími ozbrojenými nájazdmi. Uvidieť to, čo delí ľudí, ktorí tu bývajú a spoznať to, čo ich spája v rozmanitosti, čo spája tú neobyčajnú medzinárodnú komunitu. Pamiatky sú nemými svedkami minulých stáročí, svedectvom neobyčajného ducha obyvateľov regiónu, ktorí vždy zostali verní dedičstvu, svedectvom medzinárodnej spojitosti poľsko-slovenského pohraničia, komunite hrdinov a legendám.

Jan Golonka

Starosta Nowosadeckeho Okresu

The Polish and Slovak borderland is a unique and unforgettable place. The historical events from all centuries left here the traces of culture of people and nations from different parts of Europe. Over one thousand years ago a merchant route ran across these lands from the southern part of the continent to the Baltic Sea. Everyone treated this region as their home. The rich past of both the Sącz Region and the northern Slovakia can be admired in the monuments. There are exceptional temples of various Christian religions, old fortresses as well as mansions and palaces. All of them can teach you the most significant events in the history of Central Europe. At least some of these places and sites need to be seen during the visit in this region. Once here, every guest is given an opportunity to get to know the exceptional beauty of the borderland that over the centuries suffered from small and great military invasions. It's really worth exploring how different are the people living here and what they have in common in the diversity which holds this unusual supranational union. The monuments are the silent witnesses of the past; they are the evidence of the incredible spirit of the people living here who remained faithful to their fatherland. The monuments prove the supranational union of the Polish-Slovak borderland and the communion of the heroes and legends.

Jan Golonka

Governor of Nowy Sącz County

SPIS TREŚCI | OBSAH | CONTENTS

PERŁY ARCHITEKTURY SAKRALNEJ

6

Ołtarz Papieski w Starym Sączu	6
Starosądecki Klasztor Klarysek	8
Najstarsza cerkiew w Powroźniku	10
Urokliwa cerkiew w Dubnem	11
Cerkiew w Kamiannej	12
Cerkiew w Jastrzębiku	12
Cerkiew w Andrzejówce	13
Cerkiew w Szczawniku	14
Cerkiew w Miliku	14
Cerkiew w Maciejowej	15
Cerkiew w Złockiem	15
Cerkiew w Łosiu	16
Kościół w Tropiu	16
Kościół w Przydonicy	17
Kościół w Ptaszkowej	18
Kościół w Grybowie	19
Kościół na Górze Just	19
Kościół w Starej Lubovni	20
Kościół w Hraničném	21
Cerkiew w Jakubanach	22
Cerkiew w Litmanowej	23
Sanktuarium w Litmanowej	23
Kościół w Jarabinie	24
Kościół w Lubotinie	24
Kościół w Mniszku nad Popradem	25
Perły sakralnej architektury	26
The gems of the sacral architecture	28

ZAMKI, DWORY I PAŁACE

30

Malownicze ruiny zamku w Ryttrze	30
Pałac w Nawojowej	30
Dwór i beluarda w Rożnowie	31
Pałac w Tęgoborzu	31
Kordegarda w Muszynie	32
Zabytkowa zabudowa Muszyny	32
Ruiny zamku w Muszynie	32
Dwór Starostów w Muszynie	33
Dwór w Brzeznej	33
Zamek w Starej Lubovni	34
Dom mieszczanina w Starej Lubovni	37
Dom Nr 12 w Rynku w Starej Lubovni	38
Ruiny zamku w Plavcu	39
Hrady, nádvoría a paláce	40
Castles, manors and palaces	41

SPIS TREŚCI | OBSAH | CONTENTS

MUZEA I SKANSENY 42

Muszyńskie zbiory muzealne	42
Unikatowa kolekcja w Piwnicznej-Zdroju	43
Krynickie Muzeum Nikifora	44
Muzea w Starym Sączu	45
Muzeum Zabawek w Krynicy-Zdroju	45
Sądecki skansen	46
Miasteczko Galicyjskie	46
Skansen w Starej Lubovni	48
Tabor pod zamkiem w Starej Lubovni	50
Nestville Park w Hniezdnem	50
Múzeá a skanzény	52
The museums and open-air museums	53

NOWY SĄCZ - DOBRZE WRÓŻY 54

Rynek	54
Ratusz	54
Bazylika	54
Ruiny zamku	55
Nowy Sącz – dobre znamenia	62
Nowy Sącz – bodes well	63

KRYNICA-ZDRÓJ - PERŁA POLSKICH UZDROWISK 56

Willa „Romanówka”	56
Stary Dom Zdrojowy	56
Pijalnie wód	57
Krynica-Zdrój – perla polskich kúpeľov	62
Krynica-Zdrój – the pearl of the polish health resorts	63

STARA LUBOVNIA - WOLNE KRÓLEWSKIE MIASTO 58

Stará Ľubovňa – Slobodné Kráľovské Mesto	62
Stará Ľubovňa – Free Royal City	63

PODOLINEC - ATENY NAD POPRADEM 60

Podolíneč – Atény nad Popradom	62
Podolíneč – Athens On The Poprad River	63

fol. K. Bańkowski

Ołtarz Papieski

PERŁY ARCHITEKTURY SAKRALNEJ

Ołtarz Papieski w Starym Sączu

16 czerwca 1999 r. Jan Paweł II dokonał na starosądeckich błoniach kanonizacji błogosławionej Kingi - patronki ziemi sądeckiej. Według planu po uroczystości Ołtarz Papieski miał być rozebrany, a świadkiem historycznego wydarzenia pozostać miała kapliczka z figurą Pana Jezusa Frasobliwego. Zainteresowanie pielgrzymów i turystów Ołtarzem sprawiło, iż ta niezwykła pamiątka pozostała na miejscu. Jest to dwukondygnacyjna drewniana konstrukcja, z podwyższoną częścią środkową, którą wieńczy dach z charakterystycznymi wieżyczkami. Mensa ołtarzowa pierwotnie wspierała się na dwóch słupach soli kamiennej, pochodzących z kopalni w Bochni, jednak, ze względu

na niszczący wpływ warunków atmosferycznych, zostały one zastąpione granitowymi. Nad mensą ołtarzową zawieszono kopię wizerunku kanonizacyjnego Błogosławionej Kingi pędzla Józefy Kamińskiej. Obok Ołtarza stoi kapliczka Pana Jezusa autorstwa Michała Gąsienicy Szostaka z Zakopanego. W dolnej zamkniętej części Ołtarza znajduje się Sala Pamięci Jana Pawła II, zakrystia (wyposażona w niezbędne paramenty liturgiczne), sala audiowizualna oraz sklepik z pamiątkami.

Bloki solne podpierające pierwotnie mensę ołtarzową znajdują się obecnie w kaplicy Świętej Kingi w bocheńskiej kopalni.

Obraz św. Kingi na Ołtarzu Papieskim i Ołtarz Papieski

Tuż obok Ołtarza powstał Dom Pielgrzyma „Opoka”, który oferuje usługi noclegowe, gastronomiczne, wynajem sal konferencyjno-bankietowych oraz szeroki program posługi duszpasterskiej w ramach rekolekcji, spotkań formacyjnych i turystyki religijnej. Grupy pielgrzymkowe mogą skorzystać z 80-osobowej kaplicy lub uczestniczyć we mszy świętej odprawianej na Ołtarzu Papieskim. W Opoce

można również zamówić Mszę Świętą z konferencją na szlaku turystycznym.

**Diecezjalne Centrum
Pielgrzymowania im. Jana Pawła II**
ul. Papieska 10, 33-340 Stary Sącz
tel. +48 18 446 14 39
e-mail: centrum@stary.sacz.pl
www.opoka.sacz.pl

Sala pamięci Jana Pawła II

Sala pamięci Jana Pawła II

Starosądecki Klasztor Klarysek

Starosądecki Zespół Klasztorny Sióstr Klarysek ufundowany przez św. Kingę w 1280 r. otrzymał od fundatorki - jako uposażenie - ziemię sądecką wraz z miastem. Pierwszy kościół był zapewne drewniany z częścią murowaną, konsekrowany w 1285 roku. Przebudowany został w 1332 roku w stylu gotyckim i jest poświęcony Trójcy Świętej. Liczne pożary sprawiły, że zabytek był przebudowywany i remontowany. Zachował jednak charakter budowli gotyckiej, o czym świadczą bryła świątyni oraz żebrowo-krzyżowe sklepienie prezbiterium i kaplicy pod chórem. Budowla jest jednonawowa, o wydłużonym pięcioprzęsłowym korpusie i krótkim, węższym od korpusu prezbiterium. Zespół klasztorny został gruntownie przebudowany w latach 1601-1604 przez Jana de Simoniego w stylu manierystyczno-barokowym. Na uwagę zasługuje barokowa

ambona z 1671 r. z wyobrażeniem drzewa Jessego. W przedsionku kościoła znajduje się gotycka chrzcielnica z XV w. w kształcie ośmiobocznego kielicha z dekoracją maswerkową. Z 1699 r. pochodzi ołtarz główny autorstwa Baltazara Fontany wykonany z czarnego marmuru oraz stiuku. Jego autorstwa są także ołtarze boczne. Do kościoła przylega XIV-wieczna kaplica

Gdy polski książę Bolesław poprosił o rękę węgierskiej królowy Kingi, ta prosiła ojca, by w wianie dał jej tylko sól. Król podarował jej najbogatszą kopalnię Siedmiogrodu. Kinga wrzuciła tam do szybu zaręczynowy pierścień, a do Polski wzięła górników węgierskich. Tu kazala im szukać soli. Znaleźli ją, a w pierwszej bryle, jaką wykopano, odnalazł się pierścień Kingi.

Klasztor w Starym Sączu

fot. K.Bańkowski

św. Kingi otwarta od nawy dużym oknem w marmurowej barokowej oprawie, odgrodzona ozdobną kratą z XVII w. Po lewej stronie okna umieszczono tablicę pamiątkową, ufundowaną w podziękowaniu za kanonizację Świętej Kingi oraz za pobyt w tym miejscu Jana Pawła II. W kaplicy widoczny jest barokowy ołtarz z posągami Księżnej (ok. 1470 r.) wyrzeźbionym w drewnie lipowym. We wnęce pod posągiem znajduje się trumienka z relikwiami Świętej. Bliżej kraty jest dawny grobowiec Kingi w kształcie tumbi, w którym początkowo spoczywało jej ciało.

Ozdoba Starego Sącza to Rynek ze średniowiecznym układem uliczek. Plac został wyłożony brukiem z granitowych otoczków z Tatr. Zabudowę wokół tworzą kamieniczki z podcieniami, w większości XIX-wieczne. We wszystkich budynkach zachowały się znacznie starsze piwnice o łukowatych sklepieniach.

fol. K.Bañkowski

Średniowieczny antyfonarz

Klasztor Sióstr Klarysek

Plac św. Kingi 1, 33-340 Stary Sącz

tel. +48 18 446 04 99

e-mail: sekretariat@klaryski.sacz.pl

www.klaryski.stary.sacz.pl

Klasztor w Starym Sączu

fol. K.Bañkowski

fot. K. Bańkowski

Wnętrze cerkwi w Powroźniku

Najstarsza cerkiew w Powroźniku

Drewniana cerkiew pw. św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku zbudowana została prawdopodobnie w latach 1604-1606. Wewnątrz zachowano wystrój cerkiewny z najstarszymi, a zarazem najbardziej cennymi zabytkami tej sztuki na obszarze dawnego „klucza muszyńskiego”. W zakrystii znajduje się niezwykle dziś rzadko spotykana polichromia figuralna z 1637 roku, a ikonostas z XVII wieku wykorzystany jest częściowo jako tył barokowego ołtarza głównego, w którym znajduje się ikona „Matka Boża z Dzieciątkiem” również z XVII wieku. Pozostałe ikony umieszczone na bocznych ołtarzach mają unikatową wartość. Do najstarszych zabytków należy rokokowa ambona z 1700 roku i dzwon z 1615 roku. Od 1951 roku jest to kościół rzymskokatolicki.

fot. J. Żak

Cerkiew w Powroźniku

Cerkiew w Powroźniku to najstarsza łemkowska cerkiew w Polsce i jednocześnie jedna z najstarszych na terenie polskich Karpat. W czerwcu 2013 r. została wpisana na listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO.

Urokliwa cerkiew w Dubnem

Drewniana cerkiew pw. św. Michała Archanioła w Dubnem pochodzi z 1863 roku. Wewnątrz zachowane jest wyposażenie cerkiewne z XIX w. Ikonostas rokokowo-klasycystyczny z sześcioma ikonami z 1895 r. jest pędzla Antoniego Bogdańskiego. Autor ten, oprócz figuralnie przedstawionych świętych: św. Mikołaja, św. Michała, Matki Boskiej z Dzieciątkiem, Chrystusa Nauczającego, św. Szczepana i św. Wawrzyńca, namalował również scenę przedstawiającą Chrystusa modlącego się w Ogrojcu. Ikona pochodzi z ołtarza zza ikonostasu. Najstarszym zabytkiem cerkwi jest ikona barokowa Ukrzyżowanie i Złożenie do Grobu. Dach namiotowy nad nawą, nad prezbiterium kalenicowy, wielopołaciowy, zwieńczony jest trzema baniastymi wieżyczkami z pozornymi latarniami. Po wysiedleniu ludności łemkowskiej w latach 1945-47 cerkiew została przemianowana na kościół rzymskokatolicki.

fot. E.Mrózek

Cerkiew w Dubnem

Wnętrze cerkwi w Dubnem

fot. K.Bańkowski

Cerkiew w Kamiannej

Drewniana cerkiew prawosławna pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Kamiannej z 1937 r., jest jednonawowa, ma prezbiterium i dwie kaplice tworzące krzyż. Wewnątrz cerkwi nie zachowało się niestety dawne wyposażenie. Jednak nawet mimo tego panuje tutaj urokliwy klimat. Ściany w naturalnym kolorze drewna dodają wnętrzu ciepła. Ołtarz główny i boczne to dzieło miejscowego artysty Józefa Stefanika. Na bocznej ścianie znajduje się obraz przedstawiający świętego Ambrożego, patrona pszczelarzy, nawiązujący do pszczelarskich tradycji Kamiannej. Latem cerkiew udostępniana jest do zwiedzania, zimą klucze są dostępne w sklepie z produktami pszczelimi. Obecnie jest to kościół rzymskokatolicki.

Wnętrze cerkwi w Kamiannej

Joł. K. Bankowski

Cerkiew w Jastrzębiku

Drewniana cerkiew pw. św. Łukasza w Jastrzębiku pochodzi z I poł. XIX wieku. Wewnątrz jest polichromia ornamentalna z 1806 roku oraz dziewiętnastowieczny ikonostas barokowo-klasycystyczny z XVIII-wiecznymi ikonami. W ikonostasie znajduje się rzadko spotykana ikona Chrystusa w Grobie. Jedyną dokładnie datowaną, wykonaną w 1775 roku w stylu barokowo-ludowym jest Chrystus Dobry Pasterz. Wpływy bizantyjskie w wystroju widoczne są w siedmiu ikonach Deesis z apostołami z połowy XVII wieku, które znajdują się na parapecie chóru. Na teren cerkwi prowadzi drewniana brama-dzwonnica z początku XX wieku. Obecnie jest to kościół rzymskokatolicki.

Wnętrze cerkwi w Andrzejówce

fol. K. Kosiński

Cerkiew w Andrzejówce

Drewniana cerkiew pw. Zaśnięcia Bogurodzicy w Andrzejówce pochodzi z 1864 r. Wewnątrz znajduje się: późnobarokowy ołtarz z XVIII w. i widoczne niktłe ślady malowanego fryzu arkadowego i niekompletny ikonostas z XVIII w. Na uwagę zasługują ikony Matki Boskiej i św. Mikołaja oraz kilkusetletnie obręcze metalowe i dwa młotki, którymi dzwoniło na trwogę i przy nabożeństwach kościelnych. Obecnie jest to kościół rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny.

Niecodzienny jest „dzwon Ewy” - podwieszana u stropu metalowa sztaba z nawierconymi otworami. Uderzenie w odpowiednie miejsce powoduje wydobywanie dźwięków o różnej wysokości.

Cerkiew w Andrzejówce

fol. E. Mrózek

fol. K.Bańkowski

Wnętrze cerkwi w Szczawniku

Cerkiew w Szczawniku

Drewniana cerkiew pw. św. Dymitra w Szczawniku z 1841 r. ma wewnątrz wystrój charakterystyczny dla sakralnego greckokatolickiego budownictwa byłego „klucza muzyńskiego”. Zachowany został późnobarokowy ołtarz boczny z 1729 r. z ikoną Przemienienia Pańskiego i obrazem Chrystusa w Grobie. W ołtarzu widoczna jest bogata ornamentyka roślinno-geometryczna. Dzwon pochodzi z 1707 r., obrazy ludowe z 1854 r., ukrzyżowanie i ikona św. Barbary z 1867 r., a późnobarokowy ikonostas z przełomu XVIII i XIX w. W bryle świątyni zwracają uwagę potężne, łamane namiotowe dachy nakrywające prezbiterium i nawę. Przypominają one dzwony i sprawiają wrażenie, jakby przytłaczały całą budowlę. Obecnie jest to kościół rzymskokatolicki.

Cerkiew w Miliku

Drewniana cerkiew pw. św. Kosmy i Damiana w Miliku zbudowana została w 1813 r. w stylu zachodniołemkowskim. Wewnątrz znajduje się polichromia z 1930 r. i ikony: Opłakiwanie Chrystusa z 1700 r., Pieta z XVII w. oraz niekompletny ikonostas rokokowo-klasycystyczny z 1806 r. Są także feretrony z ludowymi ikonami Chrystusa na Krzyżu.

Wnętrze cerkwi w Miliku

fol. K.Bańkowski

fol. K.Bańkowski

Wnętrze cerkwi w Maciejowej

Cerkiew w Maciejowej

Grekokatolicka cerkiew pw. Opieki Bogarodzicy w Maciejowej z 1830 r. jest drewniana i otoczona kamiennym murem z dwoma bramkami. W jej najbliższym sąsiedztwie znajduje się drewniana dzwonnica, we wnętrzu świątyni zachował się kompletny ikonostas oraz neobarokowe ołtarze.

Cerkiew w Złockiem

Drewniana cerkiew pw. św. Dymitra w Złockiem powstała w latach 1867-1872 w stylu zachodniołemkowskim. Wewnątrz znajduje się klasycystyczno-rokokowy ikonostas z II połowy XIX wieku, polichromia figuralno-ornamentalna z 1873 r., trzy ołtarze boczne w stylu rokokowym z XIX wieku, barokowy krucyfiks, barokowo-lu-

dowy obraz Chrystusa u słupa pochodzący z XVIII w., ikona Ukrzyżowanie z 1875 r., ikona św. Cyryl i Metody z 1870 r. oraz chrzcielnica z 1963 r. Od 1951 roku jest to kościół rzymskokatolicki pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny.

Wnętrze cerkwi w Złockiem

fol. K.Bańkowski

Kościół w Tropiu

Kościół pw. św. Andrzeja Świerada i Benedykta w Tropiu to obiekt murowany, w stylu romańskim, zbudowany według tradycji w 1090 r. obok pustelni. W prezbiterium wiadać resztki romańskiej polichromii z XII w. W ołtarzu znajduje się późnogotycki obraz Matki Bożej. Pozostałe elementy wyposażenia (polichromia, epitafia) są rokokowe i barokowe. Przy kościołku jest pustelnia św. Andrzeja Świerada – kapliczka w miejscu, gdzie, jak głosi tradycja, mieszkał święty, żyjący w latach 980-1034. Obok niej są resztki prastarego dębu, który miał się rozpaść, aby dać schronienie pustelnikowi.

W kościele znajduje się relikwiarz z relikwią Krzyża Chrystusowego z drzewa, które odnalazła w Jerozolimie matka cesarza Konstantyna Wielkiego św. Helena oraz relikwie św. Świerada.

fot. K. Bańkowski

Wnętrze cerkwi w Łosiu

Cerkiew w Łosiu

Greckokatolicka cerkiew pw. św. Michała Archanioła w Łosiu z 1826 roku jest drewniana i otoczona murem kamiennym. We wnętrzu znajduje się dawne wyposażenie cerkiewne z kompletnym ikonostasem rokokowo-klasycystycznym, a także zachowana jest piękna, bogata polichromia z 1935 r. wykonana przez Mikołaja Galanka.

Kościół w Tropiu

fot. I. Machowska

fot. K.Bañkowski

Wnętrze kościoła w Przydonicy

Kościół w Przydonicy

Kościół był pierwotnie pod wezwaniem św. Katarzyny, obecnie jest pw. Matki Bożej Różańcowej, św. Jana Kantego oraz Matki Bożej Pocieszenia. Zbudowany został z drzewa modrzewiowego w 1527 roku. Ściany są konstrukcji zrębowej, wieża, zapewne z XVIII wieku, ma konstrukcję słupową. Całość została oszalowana drewnem. Kościół został konsekrowany zapewne ok. 1580 roku. Trzykrotnie był restaurowany w latach: 1826, 1892 i 1904. Stropy w nawie mają zakrzywienia i ozdobne kasetony oraz malowane rozety. W gotyckiej tęczycy z 1530 roku wykrojonej w oślim grzbiet i profilowanej znajduje się krucyfiks oraz figury: Matki Bożej, św. Jana Ewangelisty i św. Marii Magdaleny. Do kościoła prowadzi troje drzwi: jedno

ostrołukowe, z malowanymi tarczami herbowymi „Gierałt” i „Gryf” oraz malowaną kratownicą; drugie z wykrojem w trójliśc zamknięty oślim grzbietem; trzecie z wykrojem w oślim grzbiet z malowaną skośną kratą z rozetami na przecięciach i z napisem Paulus Carpentarius. Pod tym malowidłem widoczne jest pierwotne malowidło z 1527 roku o motywach zwierzęcych. W świątyni na uwagę zasługują również: ambona rokokowa z drugiej połowy XVIII wieku z obrazem Chrystusa na zapiecku i chrzcielnica być może z XIX wieku, z fragmentami renesansowego trzonu XVI-XVII wieku. Na zewnątrz kościoła znajduje się dawna gotycka chrzcielnica kamienna z I połowy XVI wieku oraz kropielnica o tradycjach gotyckich, zapewne z XVI wieku.

fol. K. Bańkowski

Wnętrze kościoła w Ptaszkowej

Kościół w Ptaszkowej

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Ptaszkowej to obiekt w tradycji gotyckiego budownictwa sakralnego, drewniany, o zrębie konstrukcji oszalowanych ścian. Wystrój i wyposażenie wnętrza pochodzi głównie z XVIII i XIX w. Ściany i niektóre sklepienia pokrywają polichromie ornamentalne i figuralne z lat 1929-1932. Tylko w kruchcie południowej zachowały się fragmenty starszych malowideł barokowo-ludowych ze scenami starostamentowymi z 1795 r., a nawet resztki malowideł patronowych z XVI wieku. We wnętrzu dominuje ołtarz główny wykonany w tradycji późnobarokowej w 1864 r. z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, ufundowany przez Michała Stadnickiego w 1734 r. Oprócz niego są tu też dwa małe

fol. J. Wańczyk

Kościół w Ptaszkowej

barokowe ołtarze boczne. W lewym znajduje się płaskorzeźba Serca Pana Jezusa, w prawym gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem „ze słonecznikiem” z około 1420 r. - niezwykle cenny obiekt sztuki sakralnej. Najcenniejszym zabytkiem jest płaskorzeźbiona Modlitwa w Ogrojcu dłuta Wita Stwosza z 1490 r.

Kościół w Grybowie

Kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Grybowie to neogotycki trzynawowy kościół parafialny z lat 1909-1914. Nawy rozdzielone są masywnymi kolumnami o uproszczonych kapitelach, na których umieszczone są późno rokokowe drewniane rzeźby dwunastu apostołów z atrybutami. W oknach prezbiterium znajduje się pięć witraży figuralnych z przedstawieniami św. Katarzyny i świętych polskich. 13 października 2012 r. papież Benedykt XVI nadał mu godność Bazyliki Mniejszej.

fot. K. Bańkowski

Wnętrze kościoła na Juście

fot. A. Klimkowski

Kościół w Grybowie

uświęconego pustelnia Justa, ucznia św. Świerada z pobliskiego Tropia. Obecny kościół został nieznacznie powiększony w XVIII w. Jest to budowla wzniesiona w konstrukcji zrębowej, oszalowana, z kruchłą konstrukcją słupoworamowej. W ołtarzu głównym znajdują się XVI-wieczny obraz Matki Boskiej Częstochowskiej (Juścieńskiej) oraz ludowo-barokowy obraz św. Justa z 1677 r.

Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej (Juścieńskiej)

Kościół na Górze Just

Kościół pw. Narodzenia NMP na górze Just jest obiektem drewnianym, najprawdopodobniej wybudowanym w II połowie XVII w., być może na miejscu starszej świątyni. Zniszczony wskutek działalności arian, mógł kontynuować tradycje miejsca

Kościół na Juście

fot. I. Machowska

fot. I. Machowska

Kościół w Starej Lubovni

Kościół znajduje się na środku strolubowniańskiego rynku. Nie jest znana dokładna data jego budowy. Pochodzi prawdopodobnie w ostatnich dziesięcioleciach XIII wieku. Najpierw był to jednonawowy kościół gotycki, który po raz pierwszy przebudowano w XVII wieku, dodając dwie nawy boczne. Z pierwotnego gotyckiego obiektu zachował się kamienny łuk tęczowy, mury obwodowe prezbiterium oraz na jego południowej stronie pastoforium z gotycką kutą kratą.

W głównym ołtarzu – wczesnobarokowym z połowy XVIII wieku – znajduje się obraz św. Mikołaja – patrona kościoła i parafii. Przedstawienie ukazuje świętego unoszonego do nieba przez dwa anioły, a w dolnej części umiejscowiono dwie sceny z życia świętego. Ołtarz wykonany jest w technice rzeźby polichromowanej. Poza ołtarzem głównym, w kościele znajduje się jeszcze sześć ołtarzy bocznych: Matki Boskiej z Góry Karmel, św. Krzyża, Matki Boskiej Siedmiobolesnej, św. Antoniego, Świętej Rodziny, św. Anny Samotrzeciej. Ten ostatni jest najstarszym ołtarzem – pochodzącym z początku XVIII w., natomiast rzeźby w górnej jego części są z XVI wieku. W przeszłości – zgodnie ze zwyczajem – bogaci mieszczaństwo fundowali ołtarze boczne, tak było również z ołtarzem Matki Boskiej Siedmiobolesnej ufundowanym przez Teodora Lubomirskiego, starostę zastawionych ziem spiskich należących wówczas do Polski.

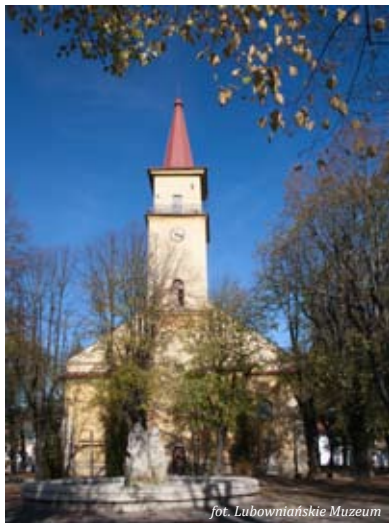
Architektura oraz wyposażenie kościoła są niemal całkowicie barokowe. Wyjątkiem jest tylko najstarsza rzeźba w świątyni – tzw. Madonna lubowniańska, umieszczona na szczycie ołtarza św. Rodziny. To jedyna gotycka rzeźba w kościele. Natomiast z drugiej połowy

fol. Lubowoniańskie Muzeum

Witraże w starolubowniańskim kościele

XVIII wieku pochodzi rokokowa ambona. Przy prezbiterium znajduje się chrzcielnica z połowy XVI w., a na prawo od ołtarza głównego - wykonana w Seville drewniana płaskorzeźba przedstawiająca zaślubiny Marii Panny i św. Józefa. To dar króla hiszpańskiego Alfonsa XIII dla Izabelli de Burbon, ostatniej właścicielki lubowniańskiego zamku.

fot. Ľubovnianske Muzeum

Kościół w Starej Ľubovni

Kościół w Hradičném

Jest to drewniany kościół zrębowy, wybudowany w 1785 r. Należy do najstarszych drewnianych kościołów na Słowacji. Był dwukrotnie odnawiany i przebudowany w 1972 r. Jego wyposażeniem są ołtarze przeniesione ze świątyni w Starej Ľubovni pochodzące z XII i XIV stulecia. Na szczególnie uwagę zasługuje renesansowy relief Zwiastowanie Marii Pannie pochodzący z około 1520 r. Znajduje się on w antepedium ołtarza głównego. Jest tu również umieszczony wizerunek zamku Ľubovňa. Na ołtarzu bocznym świątyni znajduje się płaskorzeźba św. Mikołaja wykonana prawdopodobnie około 1360 r.

Kościół w Hradičném

fot. G.Niesporek

Religijne zawieruchy odbiły się na dziejach kościoła w Starej Ľubovni. Najpierw w mieście pojawili się hucyści, ale ich wpływy nie były wielkie. W latach 70. XVI w., gdy burmistrzem miasta był Nicholas Macejowski, gorący zwolennik protestantyzmu, zakazano tu kultu katolickiego. W 1594 roku zamek w Ľubovni wszedł w posiadanie Ľubomirskich – katolików. Tym samym na początku XVII w. świątynia wróciła do rąk katolickich. Ludność miejscowa z oporem powracała do katolicyzmu. Punktem zwrotnym było odkrycie w 1672 roku spisku Vesselényiho, który był luteranem. Od tego czasu rozpoczęło się odbieranie kościołów protestantom i rekatolicyzacja obszaru. Król Polski Jan III Sobieski zezwolił jednak na domowy kult protestancki.

fot. P.Kurnyta-Ciapala

Wnętrze cerkwi w Jakubanach

Cerkiew w Jakubanach

Jest to grekokatolicka cerkiew śś. Piotra i Pawła z 1911 roku. Budowana była przez 7 lat. Jedynym wcześniejszym zachowanym elementem jest klasycystyczna zakrystia z połowy XIX w. Prawdopodobnie w tym miejscu była inna świątynia śś. Kosmy i Damiana pochodząca z 1772 roku. Spłonęła jednak w pożarze.

W niektórych regionach cerkwie odbudowywane po pożarach zmieniały patronów. W Jakubanach z śś. Kosmy i Damiana na śś. Piotra i Pawła. Wiązało się to z przekonaniem, że dotychczasowi święci patronowie niezbyt dobrze potrafili chronić świątynie i dlatego zamieniano ich na „mocniejszych”. Miało to chronić przed kolejnymi pożarami.

W architekturze murowanej cerkwi widoczne są inspiracje bizantyjskie i romańskie: wieża dzwonnicy w dolnej części w kształcie czworoboku, a w górnej części oktagonalna; na dzwonnicy cztery dzwony: dwa z 1921 roku i jeden z 1792 roku; ikonostas w stylu rusińskim zainstalowany w 1934 roku.

Interesująca jest również charakterystyczna dla miejscowości zabudowa wsi, żywe wciąż dawne tradycje, obyczaje i stroje, podtrzymywane m.in. przez zespół regionalny Kečera.

Na początku XIX wieku w Jakubanach były 393 domy i żyło 2846 osób – była to duża miejscowość. Na przełomie XIX i XX w. większość mieszkańców wyemigrowała do USA, pozostawiając puste domostwa. Wtedy wieś podupadła.

Cerkiew w Jakubanach

fot. P.Kurnyta-Ciapala

Cerkiew w Litmanowej

Cerkiew została wybudowana w 1778 roku w stylu barokowo-klasycystycznym. Odrestaurowano ją w 1895 r. i w latach 1933, 1938. Jest to świątynia jednonawowa z poligonalnym prezbiterium, a na wieży znajduje się charakterystyczna kopuła z latarnią. Wyposażenie wnętrza pochodzi w większości z 1895 r. Cenny jest barokowy kielich z 1716 roku z połączanego srebra oraz dwa rokokowe świeczniki z połowy XVIII wieku i polichromie. Miejscowość leży 10 km od Starej Lubovni w dolinie Litmanowskiego Potoku na granicy Pienin i Gór Lubowelskich (Lubovlianska vrchovina). Została założona w 1570 roku przez starostę spiskiego Mikołaja Maciejowskiego, zamieszkuje ją ludność łemkowska. Pierwsi mieszkańcy byli wyznania prawosławnego i taka była pierwsza parafia. W XVII wieku przeszli na wyznanie greckokatolickie i do 1787 r. należeli do diecezji przemyskiej. Obecnie w miejscowości są dwa kościoły: katolicki i cerkiew św. Michała Archanioła.

Sanktuarium w Litmanowej

To ośrodek greckokatolickiego kultu maryjnego powstały w miejscu objawień. Na polanie Zvr̄n na grzbiecie Eliaszkówki 5 sierpnia 1990 roku w szopie pasterskiej dwóm dziewczynkom, 12-letniej Ivetce i 13-letniej Katce, objawiła się Matka Boska. Stało się to, gdy wystraszone burzą schroniły się do szałasus i żarliwie modliły. Wtedy na ławeczce obok nich usiadła Matka Boska i zaczęła z nimi rozmawiać. Objawiała się im co miesiąc przez 5 lat zawsze w niedzielę po pierwszym piątku miesiąca. Początkowo dziewczynki widziały i słyszały, co do nich mówi, potem już tylko ją widziały. Objawienia obydwu dziewczyn nie były jednakowe. Katka tylko odczuwała obecność Matki Boskiej, Iwetka natomiast mogła z nią rozmawiać.

fol. P.Kurmyta-Ciapala

Cerkiew w Litmanowej

Z biegiem czasu do miejsca tego zaczęło przybywać coraz więcej pielgrzymów. Wybudowano tu kaplicę i obudowano znajdujące się na polanie źródło z wodą, której przypisuje się cudowne właściwości. W kaplicy znajduje się obraz Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej. Kult rozprzestrzenia się coraz bardziej. Oprócz kaplicy później wybudowano jeszcze inne obiekty, a na ścieżce leśnej stacje drogi krzyżowej.

Sanktuarium w Litmanowej

fol. P.Kurmyta-Ciapala

Kościół w Jarabinie

Kościół pw. Narodzenia Najświętszej Marii to obiekt jednonawowy z wieżą, wybudowany w 1809 r. (dowodem na to jest zachowane datowanie na tylnej części ikonostasu). W XIX w. świątynia była dwukrotnie remontowana. Ikonostas łączy elementy klasycystyczne z ludowymi. Warta uwagi jest ikona przedstawiająca św. Jana Chrzciciela. Przed ołtarzem znajdują się cenne trójdzielne drewniane świeczniki z XVIII wieku. W 1905 r. dzięki emigrantom z Ameryki wyposażono świątynię w dwa dzwony, kilka lat później przybyły kolejne dwa. Jednak w 1917 r. trzy z nich parafia musiała oddać na potrzeby wojenne. W 1929 r. ponownie emigranci wyposażyli kościół w dzwony. Kościół był pierwotnie greckokatolicki, ale na mocy dekretów z 1950 roku świątynię przejął kościół prawosławny. 45 lat później do wsi wróciła parafia greckokatolicka. Wokół świątyni posadzono dęby, ich wiek szacuje się na około 200 lat. W parafii istniała także bogata biblioteka z około 2000 woluminów w języku łańcińskim, rosyjskim, niemieckim, greckim, czeskim, polskim i słowackim. Jest też rękopis, którego czasu powstania nie udało się datować. Te historyczne materiały zostały przekazane częściowo do Martina, a częściowo do prawosławnego biskupstwa w Preszowie.

Kościół w Jarabinie

fot. P.Kurnyta-Ciapała

fot. P.Kurnyta-Ciapała

Wnętrze kościoła w Lubotinie

Kościół w Lubotinie

Jednonawowy kościół rzymskokatolicki pw. Panny Marii pochodzi z 1905 r. Świątynia jest repliką w stylu romańskim. We wnętrzu uwagę zwraca obraz Matki Boskiej depczącej głowę węża. Rzeźby obok związane są z tą samą tematyką. Po prawej stronie od obrazu znajduje się figura św. Józefa trzymającego w ramionach Jezusa i św. Anna z małą Maryją na ręku. Dumą kościoła jest chór kościelny z zabytkowymi organami jednomanuałowymi z 1906 roku. Nad wejściem we wnękach widnieją odnowione rzeźby św. Cyryla i św. Metodego. Wprawdzie pierwsze wzmianki pisemne o miejscowości pochodzą z XIV w., ale jej nazwa wskazuje, że musiała powstać jeszcze przed XI stuleciem. O strumieniu Lubotin, którego nazwa pochodzi od nazwy osady, są już bowiem wzmianki w spisie aktywów Rikolfa, szlachcica Kapituły Spiskiej, z lat 1287, 1296, 1302. W XV i XVI w. prawdopodobnie istniał tam już inny kościół. W XVIII wieku w Lubotinie był magazyn soli oraz dok dla tratw spławiających tamtędy towary.

Kościół w Mniszku nad Popradem

Rzymskokatolicki kościół i plebania zostały zbudowane w Mniszku nad Popradem w latach 80. XVIII w. Świątynia została poświęcona świętu Podwyższenia Świętego Krzyża. Pierwszy kościół został zniszczony przez powódź w 1813 r. Obecna świątynia została ukształtowana w czasie renowacji w 1872 r. Kościół jest trójnawowy (pseudobazylialny), zbudowany w stylu pseudoromańskim z elementami klasycystycznymi. Ozdobą świątyni jest obraz Matki Bożej Różańcowej – olej na płótnie – autorstwa J. Hanulu z 1883 r. Kolejną perełką to obraz Podwyższenia

Kościół w Mniszku nad Popradem

fot. P.Kurnyta-Clapała

fot. P.Kurnyta-Clapała

Wnętrze kościoła w Mniszku nad Popradem

z 1869 r. namalowany przez wiedeńskiego artystę F. Staudingera. W świątyni warto zobaczyć wizerunek Kalwarii w barokowo-klasycystycznym stylu z końca XVIII wieku. Stare zapiski mówią, że w Mniszku wcześniej był klasztor. Nie ma jednak na to dowodów wprost. Istniejące ruiny nie są raczej resztkami zabudowań klasztornych. Jednak dokumenty z 1323 r. mówią o pustelni w tym miejscu. Prawdopodobnie zamieszkiwał ją mnich – benedyktyn. Od tego pustelnika osada otrzymała swą pierwotną nazwę: Heremitas, a później Heremita. Dopiero w 1786 roku nazwa została zmieniona na Mniszek.

PERLY SAKRÁLNEJ ARCHITEKTÚRY

Pápežský oltár v Starom Saczi

Bol postavený v roku 1999 z príležitosti púte Jána Pavla II. a kanonizácie bl. Kingy ako jediný v Poľsku, ktorý zostal stáť na mieste, Izba Pamäti Jána Pavla II., pútnické miesto, Dom pútnika so štandardom trojhviezdičkového hotela.

Starosadecky Kláštor Sestier Klarisiek

Bol postavený prostredníctvom sestry Kingy v XIII. Storočí, prvotne neogotický, veľakrát rekonštruovaný. V kláštornej kostole krstiteľnica z XV. storočia, barokový oltár z čierneho mramoru a štuku. Vedľa kostola kaplnka zo XIV. storočia. Hrob a ostatky sv. Kingy.

Chrám v Powroźniku

– najstarší v regióne

Chrám zasvätený sv. Jakubovi bol postavený v XVII. storočí, v sakristii vzácna figurálna polychrómia, rokokový ambón. Od roku 1951 kostol patrí rímskokatolíckej cirkvi.

Chrám v Dubnom

Bol postavený v roku 1863. Ikonostas rokokovo-klasistický, zachované zariadenie z XIX storočia, prvotne chrám zasvätený sv. Archanielovi Michalovi, dnes rímskokatolícky kostol.

Chrám v Kamiannej

Bol postavený v roku 1937, s jednou hlavnou loďou. Prvotné zariadenie sa nezachovalo. Oltáre sú dielom miestneho umelca, obraz sv. Antona – patróna včelárov.

Chrám v Jastrzębiku

Drevený chrám z I. Polovice XIX storočia, figurálna polychrómia, ikony z XVIII storočia. V súčasnosti je to rímskokatolícky kostol.

Chrám v Andrzejówce

Drevený z roku 1864, neskorobarokový oltár z XVII storočia, ikony Panny Márie

a sv. Mikuláša. V súčasnosti je to rímskokatolícky kostol.

Chrám v Szczawniku

Drevený z roku 1841, neskorobarokový bočný oltár z roku 1729 s ikonou Premenenia Pána a obrazom Krista v hrobe. V súčasnosti je to rímskokatolícky kostol.

Chrám v Miliku

Drevený z roku 1813, západolemkovský štýl, piéta zo XVII storočia. V súčasnosti je to rímskokatolícky kostol.

Chrám v Maciejowej

Drevený, obkolesený kamenným múrom, neobarokové oltáre. V súčasnosti je to rímskokatolícky kostol.

Chrám v Zlockom

Drevený, z II polovice XIX storočia, západolemkovský štýl, bočné oltáre rokokové, barokový krucifix. V súčasnosti je to rímskokatolícky kostol.

Chrám v Łosiu

Drevený z roku 1826, rokokovo-klasistický ikonostas, polychrómia z roku 1835. V súčasnosti je to rímskokatolícky kostol.

Kostol v Tropiu

Murovaný, v štýle romanskom, postavený v XI storočí, blízko pustovne, ostatné maľby v štýle románskej polychrómie, rokokové a barokové prvky zariadenia.

Kostol v Przydonicy

Kostol zo smrekového dreva z roku 1527, zrubová konštrukcia, veža je stĺpovej konštrukcie, maľby zo XVI storočia, rokoková kazateľnica, vonku stará gotická kamenná krstiteľnica z I. polovice XVI storočia a kropač gotického štýlu.

Kostol v Ptaszkowej

Drevený, v štýle gotického sakrálneho stavebníctva, vnútorné vybavenie z XVIII a XIX

storočia, časti Mayských obrazov z XVI a XVII storočia, basreliéf Modlitba v Getsemanskej záhrade z roku 1940.

Kostol v Grybowie

Od roku 2013 ako Bazilika Minor, bol postavený začiatkom XX storočia, zasvätený sv. Kataríne Alexandrijskej.

Kostol na Hore Just

Drevený, z I. polovice XVII storočia, rozšírený v XVIII storočí, zrubová konštrukcia, na hlavnom oltári obraz Panny Márie Czestochovskej zo XVI storočia.

Rímskokatolícky kostol v Starej Ľubovni

Pochádza pravdepodobne z konca XIII storočia, niekoľkokrát bol prestavaný, rano-barokový hlavný oltár, bočné oltáre z XVIII storočia, barokové zariadenie, krstiteľnica z polovice XVI storočia.

Kostol v Hraničnom

Drevený zrubový kostol z roku 1785, oltáre z XIV a XII storočia, renesančný reliéf Zvestovanie Panne Márii, bas-reliéf sv. Mikuláša z roku 1360.

Chrám v Jakubanoch

Gréckokatolícky chrám z roku 1911, klasicistická sakristia z polovice XIX storočia, viditeľná inšpirácia byzantská a románska, ikonostas v štýle ruskom.

Chrám v Litmanovej

Postavený v roku 1778 v barokovo-klasicistickom štýle, chrám s jednou loďou, na veži kopula s lampášom, barokový kalich z roku 1716 z pozláteného striebra, sva rokokové svietniky z polovice XVIII storočia, polychrómie.

Sanktuárium Litmanovskej Panny Márie

Gréckokatolícke centrum Mariánskej úcty na mieste zjavení na hore Zvir, nový drevený oltár a kaplnka zjavení, zázračný liečivý prameň, krížová cesta.

Chrám Narodenia Presvätej Bohorodičky v Jarabine

Chrám s jednou loďou s vežou z roku 1809, ikonostas spája klasicistické prvky s ľudovými, pred oltárom trojdielne drevené svietniky z XVIII storočia, okolo chrámu sú 200 rokov staré duby.

Kostol Panny Márie v Ľubotíne

Jedna loď z roku 1905 s vežou, replika v románskom slohu, obraz Panny Márie, ktorá pošliapala hlavu hada, starožitný orgán z roku 1906.

Kostol v Mníšku nad Popradom

Rímskokatolícky kostol z XIX storočia, s tromi hlavnými loďami (pseudobazyliálny) v pseudorománskom slohu, s klasicistickými elementmi, obraz Panny Márie ružencovej z roku 1883, obraz Povýšenia z roku 1869, obrázok Kalvárie barokovo-klasistického štýlu z konca XVIII storočia.

Kościół w Bereścine

THE GEMS OF THE SACRAL ARCHITECTURE

Papal altar in Stary Sącz

Built in 1999 on the occasion of the pilgrimage of John Paul II and the canonization of Blessed Kinga. In Poland the only altar left in its original place; the Room of Remembrance of John Paul II; destination of pilgrims. Pilgrim house: standard of a three-star hotel.

The Monastery of Sisters of St. Clara in Stary Sącz

Founded by St. Kinga in the 13th century; originally built in the Neo-Gothic style, rebuilt many times. 15th century font in the cloister church; a Baroque altar made of black marble and stucco. 14th century chapel next to the church. St. Kinga's relics and tomb.

The Orthodox Church in Powroźnik – the oldest in the region

The St. Jacob Orthodox Church built in the 17th century; rare figural polychrome in the sacristy; Rococo pulpit. A Roman Catholic Church since 1951.

The Wooden Orthodox Church in Dubne

Built in 1863; the Rococo-Classical iconostasis; 19th century furnishing retained; originally an Orthodox Church of St. Michael the Archangel, today a Roman Catholic Church.

The Orthodox Church in Kamianna

Built in 1937, a single-aisle church. The original furnishing not preserved. The altars made by the local artist; the painting of St. Ambrose – the patron saint of bee keepers.

The Orthodox Church in Jastrzębik

A wooden Orthodox Church from the 1st half of the 19th century; figural polychrome, 18th century icons. Today a Roman Catholic Church.

The Orthodox Church in Andrzejówka

Wooden; built in 1864; the late-Baroque altar from the 17th century; the icons of the Mother of God and St. Nicholas. Today a Roman Catholic Church.

The Orthodox Church in Szczawnik

Wooden; built in 1841; the late-Baroque side altar built in 1729 featuring the icon of the Christ's Transfiguration and the painting of Christ in the Tomb. Today a Roman Catholic Church.

The Orthodox Church in Milik

Wooden; built in 1813; West Lemko style; Pieta from the 17th century. Today a Roman Catholic Church.

The Orthodox Church in Maciejowa

Wooden; surrounded by a stone wall; Neo-Baroque altars. Today a Roman Catholic Church.

The Orthodox Church in Złockie

Wooden; dates back to the 2nd half of the 19th century; West Lemko style; Rococo side altars; Baroque crucifix. Today a Roman Catholic Church.

The Orthodox Church in Łosie

Wooden; built in 1826; Rococo-Classical iconostasis; polychrome from 1935. Today a Roman Catholic Church.

The Church in Tropie

Made of stone; Romanesque style; built in the 11th century next to a hermitage; remains of the Romanesque polychrome; elements of furnishing of the Rococo and Baroque style.

Church in Przydonica

A church built of larch timber from 1527, log construction, tower of the pillar construction, paintings from the 16th century, Rococo pulpit, outdoors - an old Gothic

stone font from the 1st half of the 16th century and a stoup of Gothic traditions.

The Church in Ptaszkowa

Wooden; built according to the tradition of Gothic sacral architecture; interior decoration from the 18th and 19th century; fragments of folk murals from the 16th and 17th century; a bas relief depicting Prayer in the Garden of Olives from 1490.

The Church in Grybów

Minor Basilica since 2013; built at the beginning of the 20th century; devoted to St. Catherine of Alexandria.

The Church at the Just Mountain

Wooden; dating back to the 1st half of the 17th century; expanded in the 18th century; log construction; the 16th century painting of Our Lady in Częstochowa in the main altar.

St. Nicholas Roman-Catholic Church in Stará Ľubovňa

Dates back probably to the end of the 13th century; rebuilt many times; the main altar in the early-Baroque style; the side-altars from the 18th century; Baroque furnishing; font from the middle of the 16th century.

The Church of Our Lady in Hraniczne

A wooden log church from 1785; altars dating back to the 14th and 12th centuries; Renaissance relief depicting the Annunciation; bas-relief of St. Nicholas from 1360.

The Orthodox Church of St. Peter and Paul in Jakubany

An Eastern-Catholic Orthodox Church from 1911; classical sacristy dating back to the middle of the 19th century; noticeably inspired by the Byzantine and Romanesque styles; an iconostasis in the Rusyn style.

The Orthodox Church of St. Michael Archangel in Litmanová

Built in 1778 in the Baroque – Classical style; one-aisled; the tower surmounted with a cupola and a lamp; Baroque silver-gilt chalice from 1716; two Rococo candlesticks dating back to the middle of the 18th century; polychromes.

The Shrine of Our Lady of Litmanová

The centre of the cult of the Virgin Mary in the Eastern-Catholic Church; located at the Marian apparition site that is a meadow Zvir situated on a mountain ridge of Eliášovka (Eliaszówka); chapel; spring with miracle healing waters; Way of the Cross.

The Church of Birth of the Blessed Mary in Jarabina

A single-aisle church with a tower from 1809, iconostasis links the classical elements with the folk ones, in front of the altar tripartite wooden candlesticks dating back to the 18th century, 200-year-old oaks around the church.

The Church of the Virgin Mary in Lubotina

A single-aisle church from 1905 with a tower, replica in the Romanesque style, painting of the Blessed Mary crushing the head of a snake, the organ of great historical value from 1906.

The Church in Mníšek at the Poprad (Mníšek nad Popradom)

A Roman Catholic church from the 19th century, three-aisled (in Basilian shape) in the Pseudo-Romanesque style with classical elements, the painting of Our Lady of the Rosary from 1883, the painting of the Exaltation of the Cross from 1869, the image of Calvary in the Baroque-Classical style dating back to the end of the 18th century.

foto. K.Bańkowski

Ruiny zamku w Rytrze

ZAMKI, DWORY I PAŁACE

Malownicze ruiny zamku w Rytrze

Ruiny zamku w Rytrze znajdują się na wzgórzu nad rzeką Poprad. Zamek powstał na przełomie XIII i XIV wieku. Pełnił wówczas rolę strażnicy granicznej oraz strzegł traktu handlowego wiodącego doliną Popradu. Czasy jego świetności przypadają na wiek XIV i XV. W tym okresie przez Rytrę często przejeżdżały orszaki królewskie m.in. król Władysław Łokietek, jego córka Elżbieta (żona króla węgierskiego Karola Roberta) i Kazimierz Wielki oraz królowa Jadwiga. Od XVII w., szczególnie po najeździe na Sądcecczynę księcia Rakocznego, zamek popadł w ruinę. Obecnie prowadzone są tu prace renowacyjne.

Pałac w Nawojowej

W Nawojowej ciekawostką jest murowany pałac składający się z dwóch skrzydeł połączonych w 1838 r. przez Edwarda

foto. A.Klimkowski

Pałac w Nawojowej

Stadnickiego wieżą i salą jadalną. Starszą, dwupiętrową część, zbudował Piotr Nawojowski prawdopodobnie ok. 1560 roku. Z tego okresu zachowały się tylko piwnice. Za pałacem rozciąga się wspaniały park z wieloma drzewami uznanymi za pomniki przyrody. Obecnie pałac po latach procesów sądowych ma zostać zwrócony rodzinie Stadnickich. Obiekt nie jest przeznaczony do zwiedzania.

Dwór i beluarda w Rożnowie

W Rożnowie zachowały się pochodzące z XVI wieku resztki fortyfikacji oraz jedna z niewielu na świecie beluarda datowana na XVII-XVIII w. Na uwagę zasługuje również dwór z XIX w. Nad miejscowością dominują ruiny zamku rodu Rożeńów z XIV w. W XV wieku warownię kupił Zawisza Czarny z Garbowa herbu Sulima, bohater spod Grunwaldu. W okresie późniejszym zamek przeszedł w ręce Leliwitów Tarnowskich. Nie był już wówczas używany i popadł w ruinę.

Dwór w Rożnowie

fol. J.Wańczyk

Budowę fortecy w Rożnowie rozpoczął hetman wielki koronny Jan Tarnowski - prawnuk Zawiszy Czarnego. Forteca miała być jedną z najnowocześniejszych w ówczesnej Polsce, jednak po śmierci hetmana w 1561 roku jej budowa nie została ukończona.

Pałac w Tęgoborzu

W Tęgoborzu znajduje się XIX-wieczny murowany pałac wybudowany przez ród Stadnickich. Pałac jest własnością prywatną i nie został udostępniony do zwiedzania, warto go jednak zobaczyć z zewnątrz. Wspaniale prezentuje się kolumnowy portyk z trójkątnym frontonem oraz piękny taras od strony parku.

Pałac w Tęgoborzu

fol. J.Wańczyk

Kordegarda w Muszynie

Kordegarda w Muszynie usytuowana jest przy ul. Kity. Pierwszą wzmiankę o tym budynku spotkać można w inwentarzach „klucza muszyńskiego” z 1732 r. Obecnie istniejąca kordegarda wystawiona w miejscu dawnej, pochodzi z przełomu XVIII i XIX w. Jest to budynek parterowy, murowany i otynkowany o czterosпадowym dachu z wysuniętym okapem i lukarnami w poddaszu. Od frontu widoczny jest ganek z dachem dwusпадowym.

Kordegarda w Muszynie

foto: G.Niesporek

Zabytkowa zabudowa Muszyny

Zabytkowy zespół szeregowej mieszczkańskiej zabudowy mieszkalnej w Muszynie przy ul. Kościelnej pochodzi z przełomu XIX i XX w. Na uwagę zasługują budynki o numerach 7, 18, 41, 46, 49, 51, 54, 55, 57, 59, 61, 75. Domy ustawione są w jednej linii równoległe do ulicy. Charakterystycznym elementem są drewniane bramy z półkolistym nadprożem w elewacji frontowej. Uwagę zwraca dom z nr 7, w którym w 1770 r. mieściła się prawdopodobnie kwatera konfederatów barskich.

Muszyna przez prawie 500 lat była stolicą „państwa muszyńskiego” - dysponującego własną administracją, sądownictwem i wojskiem, terytorium należącego do biskupów krakowskich.

foto: A.Klimkowski

Panorama Muszynie ze wzgórza zamkowego

Ruiny zamku w Muszynie

W Muszynie, na stromym wzgórzu popularnie nazwanym Basztą, zachowały się ruiny zamku, który powstał ok. 1390 r. Miał on za zadanie bronić granicy i szlaków handlowych, a także pełnił funkcję komory celnej. Był rezydencją starostów biskupiego „państwa muszyńskiego” do 1474 roku, kiedy to został znacznie zniszczony. Zamek był odbudowany w stylu renesansowym przez Węgrów. Od tego momentu pełnił wyłącznie funkcję strażnicy. Wraz z rozwojem techniki wojskowej jego ranga stopniowo malała, a w okresie rozbiorów nastąpiła całkowita degradacja. Do dzisiaj zachowały się fragmenty murów od strony południowej, sterczynna ściana graniastej wieży, zabezpieczone resztki sklepienia oraz mury wieży zamkowej. Na kamiennym postumencie na murach zamku znajduje się figura Najświętszej Marii Panny, ufundowana przez parafian w 1979 r.

fol. P.Kurmyta-Ciapala

Dwór Starostów w Muszynie

Dwór Starostów w Muszynie

Dwór przy ul. Kity powstał na przełomie XVIII i XIX w. Przebudowano go na początku XX w. Jest budynkiem parterowym na planie prostokąta, murowanym, z szerokim frontem. Ma czterospadowy dach kryty gontem, z wysuniętym okapem.

Dwór w Brzeznej

Dwór w Brzeznej

Dwór w Brzeznej z XIX w. to przykład zabudowy dworskiej o bardzo rozwiniętej infrastrukturze i samowystarczalnej gospodarce. Obecnie jest to siedziba Sadowniczego Zakładu Doświadczalnego Instytutu Sadownictwa i Kwiaciarnictwa.

fol. A.Klimkowski

foto. Lubovniańskie Muzeum

Zamek Lubovňa

Zamek w Starej Lubovni

Renesansowa twierdza Lubovniansky hrad wybudowana została po roku 1292 z inicjatywy króla węgierskiego Andrzeja III. W pierwszych dziesięcioleciach XIV wieku należała do znanych szlacheckich rodów węgierskich – Omodej i Drugeth. Pod koniec XIV w. zamek odwiedziła rodzina królewska: Maria oraz Zygmunt Luksemburski. Tu w 1412 roku podpisali pakt pokojowy władcy Polski i Węgier – Zygmunt Luksemburski i Władysław II. W tym samym roku władca węgierski w zamian za pomoc finansową oddał zamek oraz inne 16 miast spiskich w zastaw na rzecz polskiego króla. W latach 1412-1772 zamek stanowił centrum zarządzania zastawionymi miastami, tzw. Starostwo Spiskie. Do najbardziej znanych zarządców należeli członkowie znanych polskich rodów – Kmitów i Lubomirskich. W czasach zastawu zamek odwiedza-

li polscy królowie: Władysław II Jagiełło, Jan Albrecht, Jan Kazimierz i Jan Sobieski. W latach 1655-1661 przechowywano tu polskie klejnoty koronacyjne. W roku 1768 na zamku uwięziono znanego powstańca – Maurycego Beniowskiego. Po skasowaniu zastawu znaczenie zamku upadło. W wieku XIX właścicielami została rodzina Raiszów, a od roku 1883 – Zamoyskich. Od lat 60. XX wieku na zamku trwają prace rekonstrukcyjne. Jest on zaliczany do najlepiej zachowanych na Słowacji. Wyjątkowo interesujący jest zachodni bastion renesansowy z kazamatami. Został on wzniesiony po 1544 r. (w 1553 r. już istniał) za starosty Piotra Kmitę. Zapewniał obronę zamku od południowego zachodu – najłatwiejszej do zdobycia strony. W jego górnej i dolnej części znajdowało się po 8 strzelnic armatnich. Stanowił fundament obrony zamku. W 1617 r. znajdowały się tu działa noszące

fot. M.Petrídk

Zamek Lubovňa

W latach 1655-1661 w zamku przechowywano wywiezione przed Szwedami polskie klejnoty koronacyjne wykonane w 1320 roku na polecenie Władysława Łokietka. Transport klejnotów i skarbu królewskiego zorganizował starosta spiski Jerzy Lubomirski. Obecnie w zamkowej ekspozycji znajdują się kopie klejnotów koronacyjnych (korona, jabłko, berło i miecz).

Klejnoty koronacyjne

fot. G.Niesporek

nazwy: smok, kocur, duda, sokół. W jego obwodzie mają ujście sztolnie, kanały wentylacyjne podziemnych korytarzy – kaza-matów. Jest to jedyny tego typu zachowany bastion na terenie Słowacji (z tzw. orylo-nami). Czas zwiedzania – ok. 90 minut.

Lubovnianske múzeum – hrad

Zámocká 22, 06401 Stará Lubovňa
Slovensko
tel. +421 52 43 220 30
e-mail: muzeum@slnet.sk
www.muzeuml.sk

godziny zwiedzania:

maj-wrzesień:
poniedziałek-niedziela 9.00-19.00,
październik:
wtorek-niedziela 10.00-16.00,
listopad-marzec:
wtorek-niedziela 10.00-15.00,
kwiecień:
wtorek-niedziela 9.00-16.00

LEGENDA O POLSKIM SZLACHCICU LUBOWIEŃSKIM

Z powstaniem zamku w Starej Lubovni wiąże się legenda o polskim szlachcicu Lubowieńskim, który sprzedał duszę diabłu, aby wybudować warownię. Miało to być tak: pewnego letniego dnia pośród łąnow zboża zbliżało się do miasta Lubovnia trzech jeźdźców. Przewodził im doświadczony rycerz. Był to stary pan Lubowieński z synami. Ze zmęczenia ledwo trzymali się w siodłach. Ucieszyli się na widok niedalekiego lasu. Niebawem schronili się w jego cieniu i chłodzie. Długo odpoczywali i nie zauważyli, że dzień chyli się ku końcowi. Słońce zaczęło już zachodzić za pobliskie wzgórze, gdy stary rycerz wstał z ziemi i oznajmił synom swoją decyzję. Powiedział, że jest stary i chciałby gdzieś osiąść na stałe. Nie chce już dalej wędrować. Szuka miejsca, gdzie mógłby spokojnie umrzeć. Postanowił więc, że na wzgórzu nad miastem zbuduje zamek. Synowie zgodzili się z decyzją ojca. Ustalili, że budowę rozpoczną następnego dnia rano. Tak też uczynili. Wzięli się ostro do roboty i do wieczora postawili fundamenty pod zamek. Wieczorem zmęczeni udali się na wypoczynek. Byli dumni ze swojej pracy. Rano po wczorajszym wysiłku nie było ani śladu. Jakaś niewidzialna siła wszystko zniszczyła. Rycerze byli jednak uparci i znów podjęli pracę. Następnego dnia rano wszystko się powtórzyło. Lubowieński stwierdził, że przyczyną wszystkiego są złe moce. I tak było rzeczywiście. Miejsce, na którym miał stanąć zamek, należało do czarownicy. Stary wojownik nie przestraszył się wiedźmy. Na przekór zdecydował się zamek wybudować. Pracowano więc dalej i przez kilka dni nic złego się nie działo. Wydawało się, że wiedźma zrezygnowała. Niestety wkrótce zaczęła się pojawiać na budowie. Raz przybierała postać młodej dziewczyny i kuśliła budowniczych, innym razem wcielała się w staruszkę. Wreszcie któregoś dnia po raz kolejny zrównała budowlę z ziemią. Gdy stary rycerz ujrzał, że cała praca poszła w niwecz, zapłakał pierwszy raz w życiu. Pozostawał mu tylko układ z czarownicą. Nocą udał się do jaskini wiedźmy i tam uprosił ją o zgodę na zakończenie budowy. W zamian zaprzedał duszę diabłu. Cyrograf zapisano na psiej skórze. Od tej chwili budowa szła bez przeszkód. Tylko w sercu i duszy starego szlachcica zagościły niepokój i smutek. Wkrótce mury zamkowe królowały nad miastem. Można było już zamieszkać. Zapanowała wielka radość wśród budowniczych. Tylko sam Lubowieński nie cieszył się i błędził nieprzytomnie po zamkowych wnętrzach. Jego pierwsza noc na zamku była straszna. Nie zmużył oka miotany niepokojem. Rano, przez nikogo niezauważony, dręczony wyrzutami sumienia, udał się do pobliskiego klasztoru. Opatowi opowiedział na spowiedzi o umowie z diabłem. Prosił Boga o odpuszczenie grzechu i uratowanie duszy. Rozgrzeszenie otrzymał, ale za pokutę musiał do końca życia pozostać w klasztornych murach. Czarownica, dowiedziawszy się o zdradzie szlachcica, postanowiła się zemścić. Chwyciła ogromny głaz i wzniosła się z nim w górę, aby rzucić go na zamek i zburzyć budowlę. Gdy przelatywała nad doliną Popradu, rozległ się dźwięk klasztornego dzwonu nawołującego do wieczornej modlitwy. Głos Bożego Dzwonu odebrał moc czarownicy, głaz wyleciał jej z rąk i spadł na brzeg Popradu, gdzie leży do dziś i nazywany jest przez miejscowych Czarcią Skałą. Gdy głaz upadł, rozległ się potężny grzmot i wiedźma zniknęła na zawsze. Stary Lubowieński, żyjąc w modlitwie i pokorze, pogodził się sam ze sobą, a po kilku latach zmarł. Jego synowie jeszcze długo panowali na zamku, który stoi do dziś.

fol. OOCR Severný Spiš Pieniny

Ekspozycja w domu mieszczanina w Starej Ľubovni

Dom mieszczanina w Starej Ľubovni

To kamienica nr 21 przy stralolubowniańskim rynku. Kamienicę w pierwotnym kształcie wybudowano w XVIII wieku. Wejście do domu prowadzi przez klasycystyczną sklepioną sień, gdzie można zobaczyć późnorenansowy portal, na którego górnej belce widać wyrzeźbiony napis dokumentujący pożar w Starej Ľubovni w 1639 roku. Na piętrze fasady znajduje się ślepe okno wypełnione malowidłem Świętej Trójcy. Dom mieszczanina stanowi „żywą ekspozycję” przedstawiającą życie średniej warstwy mieszczaństwa XIX wieku. Atmosferę przybliży wyposażenie z epoki oraz manekiny ubrane w stroje z tamtego czasu. Na strychu urządzono ekspozycję ukazującą legendy związane ze Starą Ľubovnią. Dom mieszczanina ma odrębną wystawę w piwnicach. Tam zlokalizowano ekspozycję tradycyjnego w tym rejonie ozdobnego barwienia tkanin. Można tu również własnoręcznie

Miejskie Centrum Informacyjne
Námestie sv. Mikuláša 12
06401 Stará Ľubovňa, Slovensko
tel. +421 52 43 217 13
e-mail: ic@staralubovna.sk
www.marmon.sk

wybić monetę o nazwie „Ľubovniansky zlatý”. W sieni domu mieści się Centrum Informacji Turystycznej.

Ľubovniansky zlatý

fol. OOCR Severný Spiš Pieniny

foto: P.Kurnyta-Ciapała

Arkadowe sklepienia w sieni domu nr 12

Dom nr 12 w Ryнку w Starej Lubovni

Pierwotna drewniana zabudowa Ryńku św. Mikołaja została zniszczona przez pożary w latach 1556 i 1639. Ocalały jedynie renesansowe kamienice murowane. Najcenniejszy jest dom nr 12 – w przeszłości zamieszkiwany przez starostę (gubernatora) szesnastu zastawionych miast spiskich. To arkadowy dom ze sklepieniami zdobionymi bogatą sztukaterią. W budynku znajduje się miejska galeria z izbami pamięci Jána Melkoviča i poetki Terézi Vansovej.

W sieni wejściowej przy herbie umieszczony kartusz z inicjałami i datą: G. G. S. C. R. M.

A. F. et T. L. ANNo 1. 6. 3. 9. co oznacza Juraj Günther, dworzanin na dworze jego królewskiej wysokości i lubovnianski tridsiatnik, roku 1639 (tridsiatnik czyli poborca cła).

Centrum informacyjne

tel. +421 52 432 17 13

tel. kom. +421 918 372 608

fax +421 52 432 17 13

www.marmon.sk

godziny pracy:

maj-wrzesień:

poniedziałek-piątek 8.30-17.00,

sobota, niedziela 10.00-16.00,

październik-kwiecień:

poniedziałek-piątek 9.00-17.00,

sobota 10.00-16.00

Herb rodowy mieszczanina Juraja Günthera

foto: P.Kurnyta-Ciapała

Ruiny zamku w Plavcu

Zamek Plaveč jako twierdza obronna powstał w XII w. Pierwsza informacja o nim znajduje się w liście króla Beli IV z 1269 roku. Prawdopodobnie zamek został wybudowany przez Ditricha ze Spiša (lub jego syna Arnolda) w 1294 roku na cele obronne przy szlaku do Polski przy brodzie na Popradzie. Był to mały kamienny zamek, mający charakter twierdzy granicznej. Bronił strategicznego terenu u zbiegu dwóch rzek – Torysy i Popradu. Większość historyków łączy nazwę Plaveč z plemieniem Plawców, których królowie Węgier osiedlili w XI-XII w. na terenach pogranicza. Przez długi czas stanowił on majątek królewski, w XIV w. był krótko za-

ządzany przez rodzinę Drugeth. Po roku 1453 stał się główną siedzibą przywódcy powstania chłopskiego – Piotra Aksamita. Powstańcy zostali wypędzeni z królewskiego majątku przez Imricha Zápolyię. Wszedł on w posiadanie rodu Zápolyi. W 1505 roku wdowa po Stefanie Zápolyi zamek oraz okoliczne miejscowości przekazała rodzinie Horvath, która od nazwy miejscowości przyjęła przydomek Palocsay – Horváth. Właściciele w XVI w. przebudowali zamek w stylu renesansowym. W XVII w. Ferdinand Plavecki przeprowadził kolejną przebudowę, po której zamek stracił charakter średniowiecznej twierdzy. Zyskał natomiast cechy wygodnej i reprezentacyjnej siedziby możnowładcy. Ze względu na zbyt duże okna, które nie nadawały się do tutejszego klimatu, rodzina musiała opuścić rezydencję. W roku 1856 pałac spłonął i nie został już odbudowany – rok później zmarł ostatni z rodu Plaveckich. Obiekt popadł w ruinę. W roku 1978 rozpoczęto prace zabezpieczające, które w latach 90-tych XX wieku przerwało. Obecnie gmina Plaveč przygotowuje plany rewitalizacji zamku.

Zamek Plaveč

fot. G.Niesporek

W XV i XVII stuleciu zamek był wielokrotnie miejscem bitew i oblężeń. Zawsze jednak wychodził z tego obronną ręką. W 1715 r. cesarz austriacki Karol VI nakazał zniszczyć umocnienia starych zamków lub nawet całe zamki. Zamek w Plavcu znalazł się na liście obiektów do zburzenia, gdyż uznany został za „gniazdo buntowników”. Jego ówczesny właściciel dał radę przekonać rządową komisję, aby zakwalifikowała go jako obiekt mieszkalny, nie obronny. To nie uchroniło jednak budowli od zrujnowania, a jedynie odłożyło upadek o kilkadziesiąt lat.

HRADY, NÁDVIORIA A PALÁCE

Malebná zrúcanina hradu v Rytre

Hrad bol postavený na prelome XIII a XIV storočia, strážna veža na obchodnej ceste na Poprad.

Palác v Nawojowej

Dvojkridlový, pivnice zo XVI storočia, budovy z XIX storočia. Vedľa unikátny park s prírodnými pamiatkami. Nie je možná jeho obhliadka.

Nádvorie a beluarda (delostrelecká bašta) v Rożnowe

Zvyšky opevnenia zo XVI storočia, beluarda z XII alebo XIII storočia. Zrúcaniny hradu Roženów z XV storočia. Majiteľom bol okrem iných Zawisza Czarny – hrdina bitky pod Grunwaldom v roku 1410.

Nádvorie v Tęgorozzy

Palác z XIX storočia, stĺpový portikus s trojuholníkovým štítom. Nie je určený na obhliadky.

Strážnica v Muszynie

Nachádza sa pri ul. Kity, zmienka o nej je z roku 1732. súčasná podoba je z prelomu XVIII a XIX storočia, poschodová budova, valbová strecha (z dvoch protiláhlých trojuholníkov a dvoch protiláhlých lichobežníkov).

Historické objekty Muszyny

Komplex budov na ul. Kościelnej z prelomu XIX a XX storočia, domy situované rovno-bežne s ulicou, drevené vchodové dvere s polkruhovým prekladom.

Zrúcanina hradu v Muszynie

Veža na kopci, hrad bol postavený okolo roku 1390, pohraničná budova, značne poškodený v roku 1470, zachované tehlové múry z južnej strany a časti veže.

Nádvorie starostov v Muszynie

Vybudované na prelome XVIII a XIX storočia, poschodový, murovaný.

Nádvorie v Brzeznej

Príklad nádvornej budovy s rozvinutou infraštruktúrou, vybudované v XIX storočí.

Hrad Lubovňa v Starej Lubovni

Renesančná pevnosť, jeden z najzachovanejších hradov na Slovensku, najcennejším objektom je hlavná veža, hrad má bohatú expozíciu, vlastní kópie poľských korunovačných klenotov.

Dom meštana v Starej Lubovni

Dom z kameňa na Námestí sv. Mikuláša č. 21, postavený v XVIII storočí, klasická veľká vstupná chodba, expozícia života mešťanov a farbenia tkanín (modrotlač), Informačné centrum mesta.

Dom na Námestí sv. Mikuláša

č. 12 v Starej Lubovni

V minulosti sídlo starosty spišských miest, arkádový dom, zdobené klenby a štuky, mestská galéria.

Plavečský hrad v Plavči

Pevnosť z XII storočia, veľakrát prestavaný, bol zruinovaný po požiari v XIX storočí.

Dwór w Witowicach

CASTLES, MANORS AND PALACES

The picturesque ruins of the castle in Rytro

The castle was built at the turn of the 13th and 14th centuries; border watchtower by the trade route on the Poprad River.

The palace in Nawojowa

Two-winged; basements from the 16th century; buildings from the 19th century. Unique park with the monuments of nature nearby. Not open to tourists.

The mansion and bulwark in Rożnow

The remains of the 16th century fortifications; the bulwark dating back to the 12th or 13th century. The ruins of the castle of the Rožen family from the 15th century. One of the owners was Zawisza Czarny – a hero of the battle of Grunwald in 1410.

The mansion in Tęgoborze

19th century palace; the column portico with triangular fronton. Not open to tourists.

The guardhouse in Muszyna

At Kity Street; first references in 1732; today's guardhouse built at the turn of the 18th and 19th centuries; single-storeyed; hip roof.

The historical building complex in Muszyna

The complex of buildings at Kościelna Street dating back to the turn of the 19th and 20th century; the houses in a line parallel to the street; wooden front gates with semi-circular lintel.

Ruins of the castle in Muszyna

located on the hill called Baszta (Tower); the castle built around 1390; situated on the border; severely destroyed in 1470; rebuilt in the Renaissance style; the fragments of the southern walls preserved; fragments of the tower.

Pałac w Marcinkowicach

The mansion of starosts in Muszyna

Built at the turn of the 18th and 19th century; single-storeyed; made of stone.

The manor house in Brzezna

An example of the manor buildings with developed infrastructure; built in the 19th century.

Lubovňa Castle (Hrad Lubovňa) in Stará Lubovňa

A Renaissance fortress; one of the castles in Slovakia that are well-preserved; the most valuable site is the main tower; rich display; copies of Polish crown jewels.

The Burgher's House in Stará Lubovňa

The tenement house No.21 at the Market Square; built in the 18th century; hall in the classical style; display of burghers' life and cloth-dyeing; Tourist Information Centre.

12, Market Square in Stará Lubovňa

In the past residence of starosta (governor) of Spiš towns; arcaded house with vaultings adorned with rich stucco work; municipal gallery.

The Plaveč Castle (Hrad Plaveč) in Plaveč

A fortress from the 12th century; rebuilt many times; fell into disrepair after the fire in the 19th century.

foto: E.Mrózek

Zbiory muzealne w Muszynie

MUZEA I SKANSENY

Muszyńskie zbiory muzealne

Muzeum Regionalne PTTK „Państwa Muszyńskiego” posiada bogate zbiory historyczne i etnograficzne oraz cenne eksponaty, w tym dokument cechowy miasta Tylicz z XVIII w. wydany przez biskupa krakowskiego Konstantego Felicjana Szaniawskiego, skrzynie mieszczańskie, militaria i judaiki. Zbiór obejmuje także dzieła sztuki miejscowych artystów. Łącznie w zasobach muzeum znajduje się 2550 eksponatów.

Muzeum Regionalne PTTK „Państwa Muszyńskiego”

ul. Krzywa 1, 33-370 Muszyna
tel. +48 18 534 91 61

godziny zwiedzania:
poniedziałek-sobota 9.00-17.00,
niedziela 13.00-17.00

Zbiory muzealne w Muszynie

foto: E.Mrózek

fol. E.Mróżek

Kolekcja nart w Piwnicznej-Zdroju

Unikatowa kolekcja w Piwnicznej-Zdroju

Muzeum Regionalne w Piwnicznej-Zdroju mieści się w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury. Posiada zasobny dział etnograficzny ze zbiorami sprzętu domowego i gospodarskiego, narzędzi rzemieślniczych, strojów i zabytków dawnego rękodziela. Zbiory historyczne to m.in. fotokopie i reprodukcje dokumentów lokacyjnych oraz przywilejów miasta Piwniczna. Wyjątkowa i szczególna jest kolekcja dawnego sprzętu narciarskiego – nart biegowych i zjazdowych.

Muzeum Regionalne

Rynek 11, 33-350 Piwniczna-Zdrój
tel. +48 18 446 44 33
e-mail: muzeumtmp@gmail.com

godziny zwiedzania:
poniedziałek-piątek 10.00-12.00

Kolekcja dawnego sprzętu narciarskiego w Piwnicznej jest największą tego typu w Europie.

Kolekcja wiązań w Piwnicznej-Zdroju

fol. E.Mróżek

Akwarela autorstwa Nikifora

Akwarela autorstwa Nikifora

Krynicky Muzeum Nikifora

W Muzeum tym zgromadzono twórczość jednego z najsłynniejszych malarzy z kręgu malarstwa intuicyjnego – Nikifora. Są tu zarówno akwarele, gwasze, jak i rysunki. Część dokumentacyjną wystawy stanowią pamiątki po Nikiforze, publikacje poświęcone malarzowi oraz jego fotografie. Do najstarszych, unikalnych wręcz dzieł należą: „Autoportret potrójny” i wieloobrazkowa kompozycja „Uzdrowienie chorej”, a także sceny wojskowe.

Muzeum Nikifora w Krynicy-Zdroju

Muzeum Regionalne Nikifora

Willa „Romanówka”

Bulwary Dietla 19
33-380 Krynica-Zdrój
tel. +48 18 471 53 03
www.muzeum.sacz.pl

godziny zwiedzania:
wtorek-niedziela 10.00-13.00
i 14.00-17.00,
poniedziałek - nieczynne

fol. E. Mrózek

fol. K.Bańkowski

Starosądecki rynek - po prawej Muzeum Regionalne

Muzea w Starym Sączu

W Muzeum Regionalnym im. Seweryna Udzieli w Starym Sączu i w Muzeum Księdza Józefa Tischnera zgromadzono cenne zbiory dokumentujące przeszłość miasta. W Muzeum Regionalnym są m.in. pamiątki po sławnych ludziach mieszkających kiedyś w Starym Sączu, ekspozycje ukazujące historię miasta, wyroby rzemieślnicze, militaria, a także dzieła sztuki. Po wizycie Jana Pawła II w Starym Sączu w 1999 r. muzeum z dumą prezentuje pamiątki po tym wydarzeniu: autograf Papieża oraz pióro, którym został złożony. W Muzeum Ks. Tischnera zgromadzono ekspozycje związane z życiem kapłana i filozofa.

Muzeum Regionalne

Rynek 6, 33-340 Stary Sącz
tel. +48 18 446 00 94

godziny zwiedzania:

codziennie (oprócz poniedziałków)
10.00-13.00, od maja do sierpnia
10.00-17.00

Muzeum Zabawek w Krynicy-Zdroju

Muzeum Zabawek „Bajka” to niezwykle miejsce, w którym dzieci z radością i zdumieniem odkrywają zabawki z czasów swoich rodziców i dziadków, a dorośli z uśmie-

chem przenoszą się w czas zapomnianych dziecięcych fantazji. W tym miniaturowym świecie zaprezentowano prawie wszystkie znane formy zabawkarstwa europejskiego – od XIII wieku po lata 60. XX wieku. Są teatrzyki domowe, szopki bożonarodzeniowe, lalki, zabawki blaszane, militaria, klocki, zwierzątka, zabawki optyczne, samograje i wiele innych. Są też przybory szkolne i mini-klasa sprzed 50. lat.

Ekspozycje z Muzeum Zabawek

fol. E.Mrózek

Muzeum Zabawek „Bajka”

(Nowe Łazienki Mineralne)
ul. Piłsudskiego 2, 33-380 Krynica-Zdrój
tel. kom. +48 693 634 114
tel. kom. +48 783 783 139
e-mail: bajka@muzeum-zabawek.pl
www.muzeum-zabawek.pl

godziny zwiedzania:

maj-sierpień 9.00-18.00,
wrzesień-kwiecień 10.00-17.00

foto: B. Szymańska

Dwór w sądeckim skansenie

Sądecki skansen

W Sądeckim Parku Etnograficznym na 20 ha zgromadzono 68 obiektów i ponad 7 tys. eksponatów prezentujących kulturę ludową Lachów, Pogórzan, Górali Łąckich, Łemków i Cyganów Karpaccich. Jest tu m.in. kilkanaście zagrod chłopskich, folwark dworski, dwór szlachecki, szkoła ludowa, osada cygańska, budynki przemysłu wiejskiego: kuźnia, olejarnia, wiatraki. Do najciekawszych należą: lachowska zagroda z Gostwicy, pogórzańska chałupa z Niecwi, chałupa zielarki z Lipnicy Wielkiej, dwór z Rdzawy, stodoła z Zarzeczca, zagroda z Obidzy i Królowej Górnej, kurna chata z Łabowej, kuźnia z Czaczowa. Ewenementem w skali Polski jest to, iż odtworzono tu świątynie trzech wyznań: cerkiew św. Dymitra Męczennika z Czarnego, drewniany XVIII-wieczny kościół pw. śś. Piotra i Pawła z Łososiny Dolnej oraz kościół ze Świniarska, który wcześniej – w Stałdach – służył kolonistom wyznania protestanc-

kiego. W skansenie odbywa się kilka dużych imprez prezentujących tradycje, obyczaje i zaginione już zawody sądeckiej wsi.

Sądecki Park Etnograficzny

ul. B. Wieniawy-Długoszewskiego 83 b
33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 444 35 70
e-mail: skansen@muzeum.sacz.pl
www.muzeum.sacz.pl

Miasteczko Galicyjskie

Miasteczko Galicyjskie to Stary Sącz, Lancokorona i Lipnica Murowana w jednym miejscu – czyli miasteczko rodem z Galicji z końca XIX wieku w pigułce. Atrakcją są tu: starosądecki ratusz i dwór szlachecki z Łososiny Górnej, remiza straży pożarnej oraz budynki mieszkalne, a w nich zaaranżowane pracownie, m.in.: zegarmistrzowska i warsztat garncarza. W zrekonstruowanych budynkach są sale wystawowe,

fol. P.Kurnyta-Ciapala

Ratusz w Miasteczku Galicyjskim

hotel, centrum konferencyjne, sklepy. Jest również karczma regionalna, a nieopodal zrekonstruowany zespół trzech zagród kolonistów niemieckich z Gołkowic z przełomu XVIII i XIX w. W budynkach odtworzono i zaaranżowano wnętrza zgodnie z duchem tamtych lat. Dopełnieniem jest odbudowany i wyposażony w środku zbór ewangelicki ze Stadeł.

Miasteczko Galicyjskie

ul. Lwowska 226, 33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 444 35 70
e-mail: miasteczko@muzeum.sacz.pl
www.muzeum.sacz.pl

godziny zwiedzania:
wtorek-niedziela 9.00-16.00
poniedziałek - nieczynne

Rynek w Miasteczku Galicyjskim

fol. P.Kurnyta-Ciapala

Skansen w Starej Lubovni

Unikalne położenie skansenu pod średniowiecznym zamkiem wzmacnia atrakcyjność miejsca i ułatwia rozumienie różnic w sposobie życia różnych warstw społecznych. Skansen stanowią obiekty architektury ludowej, które zostały przeniesione z terenu górnego Spiša i Šariša. Dominantą ekspozycji jest greckokatolicki kościół z Matysovej z 1833 roku z barokowym ikonostasem ozdobionym ikonami o szczególnym znaczeniu dla historii sztuki. Zgodnie z pierwotnym założeniem skansen służy prezentacji kultury materialnej i duchowej tego regionu Słowacji, bogatego w dziedzictwo etniczne i kulturowe. Poszczególne obiekty prezentują życie, mieszkanie i gospodarowanie w dawnych wiekach, sposób uprawy roślin i hodowli zwierząt. W skansenie odbywają się imprezy kulturalne ukierunkowane na prezentację tradycyjnej kultury ludowej regionu. Corocznie skansen odwiedza ok. 40 tys. turystów. Muzeum zostało udostępnione zwiedzającym w roku 1985. W latach 1978-79 przeniesiono do lubo-

fot. Lubowiańskie Muzeum

Kościół w skansenie w Starej Lubovni

vniańskiego skansenu drewniany kościół św. Michała Archanioła zbudowany w miejscowości Matysová w roku 1833. Należy on do łemkowskich kościołów trójbryłowych. Jest to budowla zrębowa, jednonawowa z poligonalnym prezbiterium. Wnętrze jest ozdobione barkowym ikonostasem. Główne ikony w rzędzie patronów świątyni umieszczone są w bogato rzeźbionych portalowych ramach. Nad głównymi ikonami widnieje rząd 12 ikon związanych ze świętami: pośrodku z ikoną Mandylion, dalej rząd Deesis z ikonami apostołów i Panto-

Skansen w Starej Lubovni

fot. Lubowiańskie Muzeum

fol. Lubowniańskie Muzeum

Ikonostas w kościele w skansenie w Starej Lubovni

kratorem. Ikonostas zwieńczony jest tablicowym obrazem Ukrzyżowania. Inskrypcja na ikonie Pantokratora datuje obraz na rok 1763. Jego autorem jest prawdopodobnie Piotr Perehrymski. W świątyni zachowała się większość fragmentów starszego ikonostasu tablicowego z pierwszej połowy XVII w. pochodzącego z warsztatów ikonopisarskich okolic Muszyny. Na szczególną uwagę zasługuje również pochodzący z końca XIX wieku sypaniec z Veľkej Lesnej. Ma on oryginalną konstrukcję zrębową, uformowaną na szczycie w kształt ściętego

Skansen w Starej Lubovni

ostrosłupa. Na sklepieniu jest luźno położona konstrukcja dachu siodłowego, którą w wypadku pożaru można szybko zrzucić. Sypanie o podobnej konstrukcji występowały we wschodniej części regionu. Od zewnątrz były wylepiane grubą warstwą gliny i bielone. We wnętrzu sypanca były dwie kondygnacje. Zboże składowano w przegrodach z desek, kadłubach i sąsiekach. Nierzadko trzymano tu skrzynie z odzieżą, narzędzia tkackie itp. Drzwi sypanców wyposażano w masywne zamki.

Lubowniańskie muzeum – skansen

Zámocká 22, 06401 Stará Lubovňa,
Slovensko
tel. +421 52 432 39 82
e-mail: muzeum@slnet.sk
www.muzeumsln.sk

godziny zwiedzania:

maj-wrzesień: poniedziałek-niedziela 9.00-19.00, październik: wtorek-niedziela 10.00-16.00, listopad-marzec: tylko wcześniej zgłoszone grupy powyżej 30 osób, kwiecień: wtorek-niedziela 9.00-16.00

fol. Lubowniańskie Muzeum

Tabor pod zamkiem w Starej Lubovni

Obok skansenu urządzono rekonstrukcję drewnianego obozu wojskowego z XVI w. Wokół taboru urządzone są przedstawienia rekonstrukcyjne dawnych potyczek wojennych. Odbywają się tu również plenerowe lekcje historii. Ten obóz wojskowy odtwarza obraz pełnego życia wojskowego z XVI w. To doskonałe miejsce dla letnich obozów, wycieczek szkolnych i wycieczek dla każdego, kto chce doświadczyć na własne oczy sposobów życia sprzed połowy tysiąclecia. Tabor proponuje noclegi w historycznych namiotach, własnoręczne strzelanie z łuku, kuszy, jazdę konną, stragany z żywnością. Częścią obozu jest dom kapitana - średnio-wieczna karczma - miejsce do wykorzystania przez cały rok na odpoczynek dla zwiedzających, rodzin i uroczystości firmowe. W zimie przy obozie przygotowano naturalny tor saneczkowy i lodowisko. Średniowieczny obóz wojskowy jest punktem wyjścia dla turystyki pieszej do pobliskiego parku i innych oznakowanych szlaków turystycznych. Jest to jedyny taki obiekt na Słowacji.

tel./fax +421 52 43 217 13
e-mail: marmon@staralubovna.sk
www.marmon.sk

Turniej rycerski w taborze

fol. Lubowňańskie Muzeum

fol. OOCR Severný Spiš Pieniny

Brama wjazdowa do Nestville Park

Nestville Park w Hniezdnem

Nestville Park to ekspozycja, która proponuje zwiedzającym niecodzienny historyczny przegląd produkcji napojów alkoholowych oraz związanych z tym rzemiosł. Jednym z głównych powodów jej powstania było odkrycie dokonane na podzamczu Zamku w Starej Lubovni, które stopniowo uzupełniano historycznymi dokumentami i artefaktami. Wynika z nich, że w Starej Lubovni mieściła się najstarsza zachowana gorzelnia w Słowacji, wybudowana jeszcze w połowie XVIII wieku. Dalsze wzmianki o zakładzie gorzelnicznym znajdują się w opisie Zamku Lubowňańskiego w „Słowniku Geograficznym Ziem Węgierskich” z 1851 r. Fundamenty starej gorzelnii stoją do dziś pod zamkiem. Prawdopodobnie jest to najstarszy zachowany obiekt tego typu na terytorium Słowacji. Wystawa Nestville Park została przygotowana w celu zaprezentowania i przybliżenia historii, tradycji rzemieślniczych i umiejętności mieszkańców tego rejonu oraz narzędzi, z których korzystano w poszczególnych okresach. Jest to ekspozycja tradycyjnych ludowych rzemiosł oraz gorzelnictwa. Przedstawia całość czynności połączonych z uprawą

fol. OOCR Severný Spiš Pleniny

Nestville Park w Hniezdnem

oraz wykorzystaniem zboża do produkcji spirytusu według tradycyjnych zwyczajów i recept. Ukazuje sposoby produkcji od najdawniejszych po obecną najnowocześniejszą technologię. Po zwiedzeniu jest możliwość skosztowania prawdziwej słowackiej whisky. W centrum ekspozycji znajduje się rzeźbiony obraz z drewna przedstawiający tradycję wyrobu whisky w tym regionie. Ekspozycję uroczyste otwierał bohater filmów akcji Jean Claude Van Damme.

Nestville Park

Hniezdné 471

06501 Stará Ľubovňa, Slovensko

tel. +421 52 42 636 35

tel. kom. +421 917 94 96 73

e-mail info@nestville.sk

www.nestvillepark.sk

Godziny otwarcia:

maj-wrzesień: 9.00-17.00 – ostatnie

wejście, październik-kwiecień:

10.00-16.00 – ostatnie wejście

Sala restauracyjna w Nestville Park

fol. OOCR Severný Spiš Pleniny

MÚZEÁ A SKANZÉNY

Múzejné zbierky z Muszyny

Cechový dokument mesta Tylicz zo XVII storočia, historické vojenské artefakty, predmety židovskej kultúry, diela miestnych umelcov.

Jedinečná kolekcia v Piwnicznej-Zdroju

Umiestnená v Mestskom kultúrnom stredisku, etnografické zbierky, unikátna kolekcia lyží.

Krynické Múzeum Nikifora

Tvorba primitívneho krynického umelca Nikifora, dokumentácia zo života Nikifora.

Múzeá v Starom Saczi

Regionálne múzeum a múzeum Kňaza Jozefa Tischnera, história mesta, remeslá, historické vojenské artefakty, rukopis Jána Pavla II, exponáty venované kňazovi Tischnerovi.

Krynické Múzeum hračiek

Hračky z XIII storočia, domáce divadielka, bábky, kocky, historické vojenské artefakty, školské potreby.

Sadecký skanzén

60 objektov, 7 tisíc exponátov, kultúra Lachov, Podhoranov, Goralov z Łączka, Lemkov a Karpatských Cigánov, poľnohospodárske usadlosti, farmy, budovy vidieckeho priemyslu, chrámy troch vierovyznaní.

Mestečko Galicyjske

Rekonštrukcia mesta v XIX storočí, z oblasti Galície, Nowy Sącz ul. Lwowska 226, radnica, nádvorie, požiarna stanica, lekáreň, hodinár, hrnčiar. Reštaurácia, hotel, konferenčné centrum.

Skanzén v Starej Lubovni

Objekty ľudovej architektúry z oblasti horného Spiša a Šariša, cenný gréckokatolícky chrám z Matysovej z roku 1833 s barokovým ikonostasom, rôzne slávnosti v areáli, prezentácie starých ľudových zvykov. Kostol sv. Archaniela Michala v skanzéne v Starej

fol. OOCR Severný Spiš Pieniny

Nestville Park w Hniezdnem

Lubovni to drevený kostol z XIX storočia, polygonálne presbytérium, barokový ikonostas, fragmenty staršieho ikonostasu z XVIII stotočia.

Historický tábor pod hradom

Rekonštrukcia dreveného vojenského tábora z XVI storočia, blízko skanzénu, ubytovanie v historických stanoch, strelba z luku, kuše, jazda na koni, stánky s jedlom, stredoveká krčma. V zime sánkovanie a klzisko.

Nestville park w Hniezdnem

Historická výstava produkcie alkoholu a remesiel, ukážka celej činnosti od úpravy obilia, cez všetky etapy až po samotnú výrobu alkoholu – podľa tradičnej receptúry, možnosť ochutnávky slovenskej whisky.

Nestville Park w Hniezdnem

fol. OOCR Severný Spiš Pieniny

THE MUSEUMS AND OPEN-AIR MUSEUMS

Museum collection of Muszyna

The guild document of the town of Tylicz from the 17th century; military items; Jewish artefacts and cultural items; works of the local artists.

The unique collection in Piwniczna-Zdrój

Situated in the Municipal Cultural Centre; ethnographic collection; unique collection of skis.

The NikiŃor Museum in Krynica-Zdrój

The works of NikiŃor – a painter of the naive art working in Krynica; display of documents connected to his life.

Museums in Stary Sącz

The Regional Museum and the Museum of Rev. Józef Tischner; the history of the town; craft; military items; John Paul II's autograph; exhibits devoted to Rev. Tischner.

The Museum of Toys in Krynica-Zdrój

Toys since the 13th century; home theatres; dolls; blocks; military items; school accessories.

Open-air museum in Nowy Sącz

60 sites; 7,000 exhibits; the culture of the Lachy, the Pogórzanie, the Łącko Highlanders, the Lemkos and the Carpathian Gypsies; peasant enclosures, farm; buildings of rural industry; temples of three religions.

Galician Town

The reconstruction of the 19th century town located on the territory of Galicia; Nowy Sącz, 226, Lwowska Street; town hall; manor house; fireman's hall; chemist's; watchmaker's and pottery workshops. Restaurant; hotel; conference centre.

Open-air museum in Stará Ľubovňa

Buildings of the folk architecture from the upper parts of the Spiš and Šariš Regions; a valuable Eastern Catholic Church in Matysowa from 1833 with Baroque

iconostasis; open-air events; the presentation of old folk customs. The Church of St. Michael Archangel in the Open-air museum in Stará Ľubovňa is a wooden church from the 19th century; polygonal presbytery; Baroque iconostasis; fragments of an older iconostasis from the 17th century.

The camp beneath the castle

The reconstruction of the wooden military camp from the 16th century, located next to the open-air museum, accommodation in historical tents, firsthand experience of shooting arrows with a bow and cross-bow, horse-riding, stalls with food, medieval inn. In winter a natural sledge track and an ice rink.

Nestville Park in Hniezdne

Historical review of the alcohol production and crafts, the whole process is presented starting with growing crops, through middle stages and finally the finished product - spirit - following the traditional recipe, an opportunity to taste the Slovak whisky.

Turniej rycerski w taborze

Centrum Nowego Sącza z lotu ptaka

fol. A. Klimkowski

NOWY SĄCZ - DOBRZE WRÓŻY

Rynek

Sądecki rynek to największy po krakowskim rynek w Małopolsce. Obecny wygląd i architektura Rynku ukształtowały się na przełomie XIX i XX w., po wielkim pożarze miasta w 1894 r. W architekturze rynkowej zabudowy dominuje eklektyzm. Jedną z najładniejszych budowli jest secesyjna kamieniczka pod numerem 29.

Ratusz

Poprzedni Sądecki Ratusz spłonął doszczętnie w 1894 r. razem z bezcennymi dokumentami i pergaminami. Zachowały się tylko fundamenty budowli, widoczne obok dzisiejszego magistratu. Budowa

nowego ratusza rozpoczęła się rok później. Eklektyczna budowla z wieżą ratuszową ma wystrój w stylu neorenesansowym i neobarokowym.

Bazylika

Kościół św. Małgorzaty wzniesiony został wkrótce po lokacji miasta. Do godności bazyliki mniejszej świątynię wyniósł Jan Paweł II. Kościół jest perłą sądeckiej architektury i sztuki. Najstarsze malowidło to gotycka polichromia z 1360 r. przedstawiająca sceny męczeństwa i ukrzyżowania Chrystusa. Bazylika kolegiacka św. Małgorzaty jest znanym w diecezji tarnowskiej sanktuarium zwanym sądecką „górką

foto. J. Wańczyk

Bazylika św. Małgorzaty

Tabor” dzięki znajdującemu się w ołtarzu głównym obrazowi Przemienienia Pańskiego z kręgu Veraikon, z XVI w.

Ruiny zamku i zegar kwiatowy

foto. J. Wańczyk

Ruiny zamku

Sądecki zamek wybudowano w widłach Dunajca i Kamienicy w połowie XIV w. Jego fundatorem był król Kazimierz Wielki. Warownię upodobał sobie Władysław Jagiełło. Tu powstały plany wojny z Krzyżakami. Nad Dunajcem Kazimierz Jagiellończyk polecił kształcić swoich synów. Na początku XVII w. zamek został zniszczony przez pożar. Odbudowali go Lubomirscy wg projektu włoskiego architekta Macieja Trapoli. Z czasem popadł w ruinę. Zniszczenia dopełniły kolejne pożary w XVIII w. W czasach rozbiorów zamieniony został w koszary. Restaurację zamku przeprowadzono w latach trzydziestych XX w. W czasie II wojny światowej okupant urządził w nim koszary i skład broni. W 1945 r. partyzanci wysadzili zamek. Do dziś pozostała po nim tylko Baszta Kowalska. Z obwarowań miasta zachowały się fragmenty murów obronnych.

fol. J.Żak

Stary Dom Zdrojowy

KRYNICA-ZDRÓJ - PERŁA POLSKICH UZDROWISK

Willa „Romanówka”

O latach największej świetności uzdrowiska Krynica świadczy zabytkowa zabudowa zdrojowa, w głównej mierze drewniana, pochodząca z XIX w. oraz z okresu międzywojennego. Wśród niej wyróżnia się położona przy obecnych Bulwarach Dietla (wcześniej ulokowana przy ul. Piłsudskiego) willa „Romanówka”. Została ona wzniesiona około połowy XIX w. z przeznaczeniem na pensjonat wypoczynkowy, w stylu tzw. „szwajcarskim”. Jest to budynek szerokofrontowy, symetryczny, parterowy z półpiętrem. Pośrodku elewacji frontowej znajduje się głęboki podcień wsparty na profilowanych słupach. Nad nim szeroka facjata z balkonem o ażurowanej balustradzie, zakończona szczytem ze sterczyną. Pod okapem dachu

jest ozdobnie wycinana deska. Całość została wzniesiona w konstrukcji zrębowej, oszalowana oraz kryta blachą.

Stary Dom Zdrojowy

Rozwijające się prężnie w wieku XIX nowe uzdrowisko – Krynica – musiało posiadać odpowiednią infrastrukturę leczniczą z przeznaczeniem dla turystów oraz wszystkich zjeżdżających „do wód” w celu podreperowania zdrowia. Już w roku 1869 nad tzw. Zdrojem Głównym wzniesiono pijalnię wody. Kolejną reprezentacyjną budowlą uzdrowską, tym razem murowaną, był zbudowany w roku 1889 tzw. Dworzec Zdrojowy. Inicjatywa jego budowy wyszła od hrabiego Alfreda Potockiego, nazwa zaś przyjęła się z faktu, iż położony w centrum uzdrowiska

budynek stanowił dobry punkt komunikacyjny i orientacyjny dla kuracjuszy i miejscowych. Stawały tutaj dyliżanse, powozy i dorożki. Z czasem utrwaliła się nazwa Stary Dom Zdrojowy, w odróżnieniu od zbudowanego tuż przed II wojną światową po drugiej stronie deptaku Nowego Domu Zdrojowego. Stary Dom został wzniesiony według projektu architektów Juliana Niedzielskiego oraz Jana Zawiejskiego w stylu neorenesansowym historyzującym. Jest to budynek dwupiętrowy z otwartymi, wspartymi na żeliwnych słupach, werandami, zdobionymi parter. Pierwotnie elewacje zdobione były dekoracją sgraffitową. Reprezentacyjną część budowli stanowi ryzalit środkowy mieszczący salę balową (na piętrze), do której prowadzi okazała klatka schodowa. Czas swej największej świetności Dom Zdrojowy przeżywał w okresie międzywojennym. Słynne były bale z udziałem znanych nazwisk ze świata polityki i kultury. Częstym bywalcem był Marszałek Józef Piłsudski. Obecnie Stary Dom Zdrojowy dysponuje miejscami noclegowymi i salą balową. Znajduje się tutaj także ujęcie wody „Mieczysław”.

Fontanna w Parku Zdrojowym

fol. J. Zak

fol. M. Adamk

Pijalnia „Jan”

Pijalnie wód

Obok zabudowy pensjonatowej szczególnie warte uwagi są pijalnie krynickie, w tym jedna ze starszych i bardziej okazałych – pijalnia Jana. Najstarsza pijalnia krynicka ulokowana była nad Zdrojem Głównym. Zadaszenie ujęcia stanowił pawilonik w stylu chińskim, zbudowany około 1806 r. Po modernizacji ujęcia Zdroju Głównego, w roku 1869 i budowie pijalni, został on przeniesiony do Parku Słotwińskiego i do dziś stanowi zadaszenie ujęcia wody „Słotwinka”. W roku 1923 przy ujęciach wód Jan i Józef, u stóp Góry Parkowej, w miejsce pawilonów zbudowano drewnianą pijalnię Jana. Nazwa zdroju „Józef” pochodzi od zasłużonego dla rozwoju Krynicy doktora Józefa Merunowicza, nazwa zaś „Jan” od pracownika ujęcia, który miał częstować kuracjuszy wodą.

fol. OOCR Severný Spiš Pieniny

Panorama Starej Ľubovni

STARA LUBOVNIA - WOLNE KRÓLEWSKIE MIASTO

Stara Ľubovňa jest jednym z najstarszych miast obecnego Spiša. Początki Ľubovni nie są całkiem jasne. Podobnie jak inne osady powstała ona w średniowieczu na brzegu rzeki na skrzyżowaniu szlaków handlowych. Miasto leży na prawym brzegu Popradu na skrzyżowaniu szlaków handlowych: zachodniego do Šariša oraz północnego do Czerwonego Klasztoru i dalej do Polski. Dzięki handlowi miasto zaczęło się bogacić, rozwijało się rzemiosło. Akt lokacyjny wydał Ludwik I Węgierski z Andegawenów w 1343 roku. Razem z przywilejami królewskimi, Ľubovňa nadano tytuł wolnego miasta królewskiego. Mieszczanie mieli prawo wyboru rady

miasta, proboszcza oraz przeprowadzania targów. Wolne miasta miały również prawo budowy fortyfikacji miejskich – tu jednak nie powstały.

Pierwsza pisemna wzmianka o grodzie pochodzi z 1292 roku, znajduje się ona w dokumencie wydanym przez Wacława II dla Podolinca. Wspomina się tam o wsi Stara Ľubovňa. Pochodzi on z czasów sporu polsko-węgierskiego o południowe tereny ziemi sądeckiej. Wykorzystując ówczesny stan anarchii na Węgrzech, księżniczka Kinga, dążąca do zacieśnienia związków Spiša z Polską, obsadziła ten teren swoimi wojskami, które stacjonowały tam aż do jej śmierci w 1292 roku. Potem

jednak teren obecnego północnego Spiša, wcześniej będący częścią ziemi sądeckiej, został włączony do Węgier. W 1364 król węgierski Ludwik nadał Lubovni prawa miejskie i obdarzył ją wieloma przywilejami. W 1412, na mocy umowy zawartej w Lubovni, miasto weszło wraz z innymi miastami spiskimi w skład tzw. zastawu spiskiego – grodów zastawionych przez Zygmunta Luksemburczyka Władysławi Jagielle w zamian za pożyczkę. Zamek w Starej Lubovni ustanowiono wtedy siedzibą polskiego starosty spiskiego. Pod rządami polskich królów miasto rozkwitało, prowadząc handel z koroną. Było miejscem wielu spotkań i rokowań między władcami Polski i Węgier. 11 kwietnia 1556 roku Lubovnię dotknął katastrofalny pożar, który oszczędził jedynie sześć domów. W latach 1655-1661 na tutejszym zamku były przechowywane polskie klejnoty koronne. Ich kopie można podziwiać do dziś na specjalnej ekspozycji.

Pod władzę królów Węgier – wówczas byli już nimi Habsburgowie – miasto wróciło w 1769 roku, po zagarnięciu starostwa spiskiego i południowej części ziemi sądeckiej przez Marię Teresę. W latach 1778-1876 Stara Lubovnia była częścią prowincji szesnastu miast spiskich. W 1910 roku miasto, wg spisów ludności pomijających Polaków, liczyło 1,9 tys. mieszkańców, w tym 1,4 tys. Słowaków, 300 Niemców i 200 Węgrów. W połowie listopada 1918 roku założono tu Polską Radę Narodową. Przynależność państwową miał wtedy określić plebiscyt, do którego jednak nie doszło. W latach 30. XX wieku zamek w Lubovni był siedzibą Wielkiego Przeoratu Polski lazarytów. 17 września 2006 roku na zamku w Lubovni zawieszono konfederację spiską. Obecnie miasto jest ośrodkiem przemysłu tekstylnego, metalowego i elektronicznego.

Zamek Lubovňa

fot. M.Petrilák

foto: P.Kurnyta-Czapala

Romański kościół pw. Wniebowstąpienia Najświętszej Marii Panny i dzwonnica w Podoliniecu

PODOLINIEC - ATENY NAD POPRADEM

Pierwsza wzmianka o mieście pochodzi z XIII w. z listu papieża Grzegorza IX do biskupa krakowskiego Wisława. Podoliniec niegdyś znajdował się w granicach ziemi sądeckiej. Następnie na kilkadziesiąt lat został włączony do Węgier. Pierwsza pisemna wzmianka o Podoliniecu pochodzi z roku 1235, zawiera ją skarga biskupa krakowskiego na duchownych węgierskich, którzy bezprawnie zaczęli pobierać dziesięcinę z miejscowego kościoła, który wraz z okolicą znajdował się wówczas jeszcze w granicach diecezji krakowskiej. W 1244 r. krakowsko-sandomierski książę Bolesław Wstydlivy udzielił prawa lokacji Podolinieca krakowskiemu rycerzowi Hen-

rykowi. W 1292 miejscowość otrzymała prawa miejskie. Kilkadziesiąt lat później, w połowie XIV w., miejscowość przeszła pod władanie Węgier. W 1412 roku król węgierski Zygmunt Luksemburski nadał jej prawa wolnego miasta królewskiego. W tym samym roku jednak Podoliniec wraz z innymi miastami spiskimi wszedł w skład tzw. zastawu spiskiego przekazanego Polsce. Do 1769 r. znajdował się w granicach Polski, później miasto zostało zajęte przez Austriaków i włączone do Węgier. Znajdowało się tu słynne kolegium pijarskie przy klasztorze pijarów ufundowanym przez starostę spiskiego i wojewodę krakowskiego Stanisława Lubomirskiego.

Szkoła Pijarów była znana ze swojego dobrego poziomu daleko za granicami Spiszu. Miasto nazywano spiskim Oksfordem lub Atenami nad Popradem. Kształcił się tutaj np. Stanisław Konarski, który w 1715 r. wstąpił do zakonu pijarów i rozpoczął tu nowicjat. Zajmował się naukami humanistycznymi, był nauczycielem składni i poezji. Rozwój gospodarczy i rewolucja przemysłowa XIX wieku w małym stopniu dotarły do Podolińca. Po upadku Austro-Węgier w 1918 r. miasto z okolicą zostało zajęte przez wojsko polskie, powstały tu placówki władzy polskiej. Później, ze względu na zapowiadany plebiscyt, strona polska wycofała się z tego terenu. Do plebiscytu ostatecznie nie doszło i w 1920 roku Podoliniec znalazł się oficjalnie w granicach Czechosłowacji. W XIX w. Podoliniec był zamieszkały przez wielokulturową społeczność – wśród mieszczaństwa liczni byli zwłaszcza Niemcy, co wiązało się z falą osadnictwa niemieckiego w końcu XVIII w. W 1921 r. stanowią oni ponad połowę mieszkańców. Aż do końca II wojny światowej było ich około 30 procent wśród ogólnej liczby mieszkańców miasta. Urzędnicy oraz arystokracja, jak wszędzie na Spiszu, przeważnie byli Węgrami. Po II wojnie światowej Niemców spiskich wysiedlono,

fol. P.Kurnyta-Ciapala

Kościół klasztornej OO. Pijarów

natomiast nieliczni Węgrzy wyjechali do swojego kraju. Obecnie ponad 90 procent mieszkańców Podolińca stanowią Słowacy, pozostali to głównie Romowie.

Sklepienia furty klasztornej OO. Pijarów

fol. P.Kurnyta-Ciapala

NOWY SĄCZ – DOBRÉ ZNAMENIA

Trh

Najväčší po krakovskom trhu v Malopoľsku, kamenné stavby z XIX a XX storočia.

Radnica

Prestavaná po požiari v XIX storočí, neorenesančná a neobaroková výzdoba.

Bazilika

Gotická polychrómia z roku 1360, na hlavnom oltári obraz Premenenia Pána z okolia Veraikon zo XVI storočia.

Zrúcaniny hradu

Hrad bol postavený v XIV storočí, veľakrát bol zničený a prestavaný, obnovený v 30. rokoch XX storočia, vyhodенý do vzduchu v roku 1945, zachovaná Kowalska veža, fragmenty obranných múrov.

KRYNICA-ZDRÓJ – PERLA POĽSKÝCH KÚPEĽOV

Vila „Romanówka”

Postavená v polovici XIX storočia, „švajčiarsky” sloh, poschodová, rozsiahla.

Starý Dom Zdrojowy

Postavený v roku 1899 ako Dworzec Zdrojowy, neorenesančný, dvojposchodový, ubytovanie, tanečná sála, prívod vody Mieczysław.

Pitie liečivých vôd

Prameň „Jana” – pavilónik v čínskom štýle, postavená v roku 1896, v súčasnosti v Slotwinskom parku ako zastrešenie prívodu vody „Ślotwinki”. V roku 1923 na úpäť Góry Parkowej boli vybudované pramene „Jan” a „Jozef”.

STARÁ ĽUBOVŇA – SLOBODNÉ KRÁĽO- VSKÉ MESTO

Stará Ľubovňa bola postavená na brehu rieky a na križovatke obchodných ciest. Mesto leží na pravom brehu Popradu na križovatke obchodných ciest do Šariša a taktiež do Červeného Kláštora a do Poľska. Ustanovujúca listina je z roku 1343. Prvá písomná zmienka o meste pochádza z roku 1292. V roku 1412 Stará Ľubovňa spolu s ďalšími mestami vstúpila do spoločného tzv. spišského zálohu a mesto patrilo Poľsku. Hrad sa stal sídlom poľského starostu Spiša. Z požiaru 11. apríla 1556 zostalo iba šesť domov. V rokoch 1665-1661 na hrade boli uchovávané poľské korunovačné klenoty. Pod vládu maďarského kráľa sa mesto dostalo v roku 1769. Po I. svetovej vojne sa Stará Ľubovňa stala súčasťou Československa. V súčasnosti je centrom textilného a strojárského priemyslu a poľnohospodárstva.

PODOLINIEC – ATÉNY NAD POPRADOM

V roku 1292 mesto získalo mestské práva. Vstúpilo do spišského zálohu a prešlo pod vládu Poľska. Nachádzala sa tu škola piaristov, ktorej žiakom bol okrem iných aj Stanislav Konarski. Podolínec je mestom s multikultúrnou minulosťou.

NOWY SĄCZ – BODES WELL

Town Square

The second largest market square in Małopolska, right after the one in Kraków; tenement houses from the 19th and 20th centuries.

Town Hall

Rebuilt after the fire of the 19th century; the interior decoration in the Neo-Renaissance and Neo-Baroque style.

Basilica

Gothic polychromy from 1360; main altar with the 16th century painting of the Transfiguration of the Lord – one of the Veraicons.

Ruins of the castle

The castle built in the 14th century; destroyed and rebuilt several times; renovated in the 30s. of the 20th century; blown up in 1945; Baszta Kowalska (a bastion) preserved; fragments of the defence walls.

KRYNICA-ZDRÓJ – THE PEARL OF THE POLISH HEALTH RE- SORTS

"Romanówka" Villa

Built in the middle of the 19th century; in the "Swiss" style; single-storeyed; with a wide front.

The Old Spa House

Built in 1899 as a Spa Station; in the Neo-Renaissance style; two-storeyed; tourist accommodation; ball room; water intake "Mieczysław".

Pump rooms

The "Jan" pump room – a small pavilion in the Chinese style; built in 1896; today situated at Slotwiński Park, serves as a roof over the water intake "Slotwinki". In 1923 the pump rooms "Jan" and "Józef" were built at the foot of Góra Parkowa (Parkowa Mountain).

STARÁ ĽUBOVŇA – FREE ROYAL CITY

Stará Ľubovňa was founded on the right side of the Poprad River where the trade routes met: leading to Šariš as well as to the Červený Kláštor (Red Monastery) and Poland. Granted the city rights in 1343. The first written reference to the town comes from 1292, in 1412 together with other towns of Spiš it became a part of the so-called Treaty of Lubowla and Poland took control over it. The castle became the residence of the Polish starosta (governor) of Spiš. The fire that occurred on 11th of April 1556 destroyed everything but six houses. During the years 1655-1661 the castle was a place where Polish crown jewels were kept. It was in 1769 when the rule over the town was regained by the Hungarian kings. After the First World War it became a part of Czechoslovakia. Today the town is the centre of the textile, metal and electronic industry.

PODOLINEC – ATHENS ON THE POPRAD RIVER

In 1292 Podoliniec was granted the city rights. The town was a part of the Treaty of Lubowla given to Poland. The College of the Piarists was situated here and one of its students was Stanisław Konarski. A town of a multicultural past.

CENTRUM INFORMACJI TURYSTYCZNEJ W NOWYM SĄCZU

33-300 Nowy Sącz, ul. Szwedzka 2
tel. +48 18 443 55 97, +48 18 444 24 22
e-mail: cit@sarr.com.pl
www.cit.com.pl

CENTRUM INFORMACJI TURYSTYCZNEJ W KRYNICY-ZDROJU

33-380 Krynica-Zdrój, ul. Zdrojowa 4/2
tel. +48 18 472 55 77, +48 18 471 61 05
e-mail: it.krynica-zdroj@msit.malopolska.pl, biuro@kot.org.pl
www.krynica.org.pl

CENTRUM INFORMACJI TURYSTYCZNEJ W MUSZYNI

33-370 Muszyna, ul. Rynek 31
tel./fax +48 18 477 79 22, +48 18 472 59 44, +48 18 472 59 22
e-mail: cit@muszyna.pl
www.muszyna.pl

PUNKT INFORMACJI TURYSTYCZNEJ W PIWNICZNEJ-ZDROJU

33-350 Piwniczna-Zdrój, ul. Rynek 11
tel. +48 18 446 83 25
www.turystyka.piwniczna.pl

PUNKT INFORMACJI TURYSTYCZNEJ W STARYM SĄCZU

33-340 Stary Sącz, Rynek 5
tel. +48 18 446 18 58
e-mail: wstarymsacz@gmail.com
www.wstarymsacz.pl

**MIEJSKIE CENTRUM INFORMACYJNE W STAREJ LUBOVNI
MESTSKÁ AGENTÚRA CESTOVNÉHO RUCHU A REGIONÁLNEHO ROZVOJA**

Námestie sv. Mikuláša 12, 064 01 Stará Ľubovňa, Slovensko
tel. +421 52 43 217 13
e-mail: ic@staralubovna.sk
www.marmon.sk

Wyłączną odpowiedzialność za treść niniejszej publikacji ponosi Powiat Nowosądecki i w żadnym razie nie może ona być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej ani Euroregionu „Tatry”.

Wydawca | Vydavateľ | Publisher:
Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu
Powiatowe Centrum Funduszy Europejskich

© Copyright by Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu
ul. Jagiellońska 33, 33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 41 41 600, fax +48 18 41 41 7 00, infolinia +48 800 10 90 10
e-mail: ko@starostwo.nowy-sacz.pl
www.starostwo.nowy-sacz.pl

Wszelkie prawa zastrzeżone
Všetky práva vyhradené | All rights reserved

Tekst i korekta | Text a oprava | Text and correction:
Andrzej Żarych

Tłumaczenia | Preklad | Translation:
Emília Kinská, Sabina Žyťka

DTP: Ewa Mrózek

ISBN 978-83-62735-08-2

odkodu
ję
sądeckie

egzemplarz bezpłatny

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu państwa za pośrednictwem Euroregionu „Tatry” w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska - Republika Słowacka 2007-2013

ISBN 978-83-62735-08-2